

Research article

An Analysis of the Functional System of the Persian Garden in the Pictorial Space of the Garden Miniatures of Shah Tahmasp's Shahnameh

Shamim Nottagh¹ , Azita Belali Oskoui² , Abbas Ghaffari³

1- PhD student in Islamic architecture. Faculty of Architecture and Urbanism. Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

2- Professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran. (Corresponding Author)

3- Associate Professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran.

<https://doi.org/10.22077/mia.2026.10208.1998>

Received: 05 Oct 2025, **Revised:** 02 May 2026, **Accepted:** 03 May 2026

Abstract

The construction of gardens in Iran has a long history, and throughout different periods, gardens have served various functions. The Persian garden is one of the spaces that has received particular attention from Iranian miniaturists. Miniature painting, as one of the most significant and valuable forms of art, depicts the buildings and architecture contemporary to the artists. Since artists throughout history have visually expressed their perceptions of their culture and environment, these images represent the architecture of their respective periods.

The purpose of this research is to identify and analyze the functional system of the Persian garden within the pictorial space of Shah Tahmasp's Shahnameh and to propose a new classification for the functional system of the formal-historical gardens depicted in these miniatures. Accordingly, the study seeks to answer the following questions based on the miniatures of Shah Tahmasp's Shahnameh: which functions of the Persian garden are represented, and which of these represented functions demonstrate greater frequency and prominence in the miniatures? These questions are addressed using a descriptive-analytical method. Data and sources were collected through documentary and library-based research, and the statistical population consists of 74 garden miniatures from Shah Tahmasp's Shahnameh.

Based on the verses of the Shahnameh and the visual analysis of the miniatures, the depicted gardens can be classified as governmental (palatial) gardens, pavilion gardens, residential (domestic) gardens, encampment (tent) gardens, and recreational gardens, whose primary functions include governmental, ceremonial, residential, recreational, and combined uses. Given that the patrons of these miniatures were kings and contemporary rulers, and considering the thematic content of the Shahnameh, the gardens represented in the miniatures belong to the social sphere of kings and rulers, while other garden functions are not taken into account. Among the various functions, governmental (palatial) gardens and encampment (tent) gardens have received greater attention from the miniaturist artists than other types.

Key words: Functional system, Persian garden, Shah Tahmasp's Shahnameh painting.

1- Email: Sh.netagh@tabriziau.ac.ir

2- Email: a.oskoyi@tabriziau.ac.ir

2- Email: ghaffari@tabriziau.ac.ir

Copyright © 2026 by the Authors

Published by [University of Birjand](https://www.tabriziau.ac.ir). Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

مقاله پژوهشی

واکاوی نظام کارکردی باغ ایرانی در فضای تصویری باغ‌نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسب

شمیم نطق^۱ , آریتا بلالی اسکویی^۲ , عباس غفاری^۳

۱- دانشجوی دکتری معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

۲- استاد گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسئول)

۳- دانشیار گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران.

<https://doi.org/10.22077/nia.2026.10208.1998>

دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۳، بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۲، پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۱۳

چکیده

احداث باغ در ایران سابقه‌ای طولانی دارد و در طی دوران باغ‌ها کارکردهای مختلفی داشته‌اند. ازطرفی هنر نگارگری از مهم‌ترین هنرهای ایران محسوب می‌شود و در این میان نگارگران برای تصویرپردازی رویدادها و صحنه‌های موردنظر خود غالباً از فضای باغ به‌عنوان بستری مناسب بهره گرفته‌اند؛ از این‌رو باغ به‌عنوان فضایی شاخص، جایگاه مهمی در نگاره‌ها داشته است. هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل نظام کارکردی باغ ایرانی در فضای تصویری شاهنامه شاهطهماسب و ارائه دسته‌بندی جدیدی برای نظام کارکردی باغ‌های رسمی - تاریخی این نگاره‌هاست. برپایه روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به نگاره‌های شاهنامه شاهطهماسب، به این پرسش‌ها که کدام کارکردهای باغ ایرانی بازنمایی شده‌اند؟ و کدامیک از این کارکردهای بازنمایی‌شده، از فراوانی و برجستگی بیشتری در نگاره‌ها برخوردارند؟ پاسخ داده می‌شود. جمع‌آوری اطلاعات و منابع به‌صورت اسنادی - کتابخانه‌ای و جامعه آماری شامل ۷۴ باغ‌نگاره شاهنامه شاهطهماسب است. با توجه به اشعار شاهنامه و نگاره‌ها، باغ‌هایی که ترسیم شده‌اند از نوع باغ حکومتی (کاخ)، باغ کوشک، باغ سکونتی (منزل)، باغ سراپرده (چادر) و باغ تفرجی است که عملکرد اصلی آن‌ها حکومتی، تشریفاتی، سکونتی، تفریحی و تلفیقی است. به دلیل اینکه بانی ترسیم نگاره‌ها پادشاهان و حاکمان وقت بوده‌اند و با توجه به مضمون شاهنامه، باغ‌های ترسیم‌شده در نگاره‌ها متعلق به جامعه شاهان و حاکمان بوده و سایر کارکردهای باغ در نظر گرفته نشده است. باغ حکومتی (کاخ) و باغ سراپرده (چادر) بیشتر از سایر کارکردها مورد توجه هنرمندان نگارگر بوده است.

واژه‌های کلیدی: نظام کارکردی، باغ ایرانی، نگاره شاهنامه شاهطهماسب.

1- Email: Sh.netagh@tabriziau.ac.ir

2- Email: a.oskoyi@tabriziau.ac.ir

3- Email: ghaffari@tabriziau.ac.ir

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری معماری اسلامی، شمیم نطق با عنوان «خوانش عناصر معماری باغ در نگاره‌های مکتب تبریز بر اساس نظریه سینومرفی» به راهنمایی دکتر آریتا بلالی اسکویی و دکتر عباس غفاری در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز می‌باشد.

مقدمه

باغ، ایده آل ترین و دلپذیرترین فضای معماری در ایران به شمار می آید؛ چراکه کمبود آب و فضای سبز در بسیاری از مناطق کشور، به ویژه مناطق مرکزی و جنوبی کشور، باغ را به فضایی سرسبز و آرامش بخش، مکانی مناسب برای زندگی و گذراندن اوقات فراغت تبدیل کرده است (سلطان زاده، ۱۳۸۲: ۹۲). باغ، مکانی برای استفاده انسان است که ترکیبی از عناصر معماری، درخت کاری، کاشت گل های تزئینی و آبنماهاست و با توجه به فرهنگ، سلیقه مردم و اقلیم خاص هر سرزمین شکل می گیرد. به این منظور باغ های زیادی ایجاد شده است که حاصل سلیقه، فرهنگ ها و شرایط اقلیمی مختلف است و گاه تأثیرات عوامل مذکور به قدری متفاوت است که هیچ شباهتی در آن ها دیده نمی شود. باغ سازی هنر تلفیق اجزای معماری، پوشش گیاهی و جلوه های آبی است؛ به گونه ای که نتیجه کار با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی، انتظارات و خواسته های مردم یک فرهنگ خاص را برآورده کند (دانش دوست، ۱۳۶۸: ۲۱۸). در ذهن مردم آنچه باغ را از طبیعت جدا می کند، لایه های مفهومی، معانی و نیز ویژگی های کالبدی و کارکردی مختص به آن در هر مکان است. باغ ترکیبی معمارانه از به کارگیری جماد و نبات و اثری زنده است. باغ نمایان گر فرهنگ هر قوم و شرایط اقلیمی منطقه زادگاهش است (شاهچراغی و اسلامی، ۱۳۸۹: ۴۵). باغ ایرانی در طول تاریخ شامل مناطق جغرافیایی، سیاسی و فرهنگی ایران بوده است و به دلیل ویژگی های خاص خود، از دیگر باغ ها در جهان متمایز است (Fadaie and Mofidi, 2021: 74).

از طرفی هنر نگارگری، یکی از ارزشمندترین هنرها محسوب می شود و بی شک به نمونه ای درخشان از فرهنگ گذشته ما تبدیل شده است و فصل مهمی از تاریخ هنر جهان را تشکیل می دهد (جانی پور و دیگران، ۱۳۹۹: ۸۲). این نگاره ها که ساختمان ها و معماری زمان خود را به تصویر می کشند، درک نقاشان از فضاهای معماری آن زمان را منتقل می کنند. نگارگری ایرانی از نظر معیارهای معنوی و مذهبی، هنر سنتی به شمار می رود که به طور غیرمستقیم اصول اسلامی را منعکس می کند (گودرزی و کشاورز، ۱۳۸۶: ۹۰).

پژوهش حاضر با هدف شناسایی کارکردهای باغ ایرانی براساس تحلیل اشعار شاهنامه فردوسی و نگاره های شاهنامه شاه طهماسب درصدد ارائه دسته بندی جدیدی برای نظام کارکردی باغ ایرانی در نگاره هاست. مرجع تحلیل، تصاویر و نگاره های نسخه طهماسبی بوده و از اشعار صرفاً برای مطابقت و دسته بندی کارکردها استفاده شده است. از آنجاکه باغ در هنرهای متفاوتی حضور داشته، می توان با تحلیل آن ها اطلاعات ارزشمندی از باغ ایرانی به دست آورد. یکی از این هنرها که می توان اطلاعات بصری غنی از باغ ایرانی را از آن به دست آورد، نگارگری است. نگاره ها، اطلاعات زیادی از زمان خود نشان می دهند و در این پژوهش سعی بر آن است که مشخص شود کدام کارکرد باغ در اشعار شاهنامه و نگاره های شاهنامه شاه طهماسب مورد توجه بوده است و آیا همخوانی بین این دو هنر از نظر نظام کارکردی باغ ایرانی وجود دارد؟ به این ترتیب پرسش پژوهش، با استناد به نگاره های شاهنامه شاه طهماسب آن است که کدام کارکردهای باغ ایرانی بازنمایی شده اند؟ کدام یک از این کارکردهای بازنمایی شده، از فراوانی و برجستگی بیشتری در نگاره ها برخوردار است؟ تحلیل نگاره ها از این زاویه، رویکردی جدید و نو در بررسی کارکرد باغ ایرانی خواهد بود. از آنجاکه باغ ایرانی بخشی از میراث ملی و فرهنگی ایران به شمار می آید، بررسی ابعاد مختلف آن اهمیت بسزایی دارد.

روش تحقیق

در این تحقیق با تحلیل محتوای نگاره های شاهنامه شاه طهماسب به بررسی نظام کارکرد باغ های رسمی - تاریخی در هنرهای ایرانی پرداخته می شود. جمع آوری اطلاعات با مراجعه به منابع اسنادی - کتابخانه ای صورت پذیرفته است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت کیفی است.

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش های پژوهش کیفی است که به صورت گسترده به کار گرفته می شود (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵: ۷۲). این روش برای تحلیل داده های متنی، کاربرد فراوانی دارد (طیبی ابوالحسنی، ۱۳۹۸: ۸۱). تحلیل محتوا از روش های عمده مشاهده اسنادی است که به وسیله آن می توان متون، اسناد و مدارک و درواقع هر نوع سند ثبت و

مطالب ضبط شده را، خواه مربوط به گذشته و خواه مربوط به زمان حال، مورد ارزیابی و تحلیل منظم تر و دقیق تر قرار داد (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵: ۵۸). درواقع، پژوهشگران می توانند محتوای نامه ها، دفترهای خاطرات، مقاله ها، مجله ها، صورت جلسه ها، کتاب ها و روزنامه ها، اشعار، ترانه ها، نقاشی ها، سخنرانی ها، قوانین و هر نوع متن و سند دیگری را تحلیل کنند. بدین ترتیب، تحلیل محتوا هم روشی برای تحلیل داده ها و هم روش مشاهده اسناد است (صدیق سروستانی، ۱۳۷۵: ۱۱۳).

در پژوهش حاضر، ابتدا دسته بندی های مختلف کارکردی باغ های ایرانی بررسی و سپس با مطالعه اشعار شاهنامه و نگاره های شاهنامه شاه پهماسب نظام های کارکردی باغ ایرانی استخراج و تحلیل تطبیقی بین نظام کارکردی این دو هنر انجام می شود. در ادامه ویژگی های بصری تکرارشونده و عناصر معماری و منظر در نگاره و ویژگی های عملکردی و فعالیت های نگاره ها بررسی می شود و سپس مقایسه تطبیقی کارکردی بین هر دسته از نگاره ها صورت می گیرد تا با تحلیل تشابهات و تفاوت های هر دسته کارکرد و عملکرد هر باغ مشخص شود و در انتها براساس اطلاعات به دست آمده، دسته بندی جدید برای نظام کارکردی باغ ایرانی در نگاره ها معرفی می شود.

پیشینه تحقیق

در حوزه کارکرد باغ ایرانی و باغ در نگارگری، پژوهش هایی صورت گرفته است؛ ازجمله این پژوهش ها می توان به این موارد اشاره کرد:

متدین (۱۳۸۹) در «علل پیدایش باغ های تاریخی ایران»، با کنکاش در متون قدیم و جدید، درصد دسته بندی علل پیدایش این نمونه هاست. متدین و متدین (۱۳۹۴) در «لزوم ایجاد باغ ایرانی»، به عوامل شکل دهنده باغ پرداخته اند. این مقاله نشان می دهد که همواره روحیه سلاطین و امرا در ایجاد باغ ها به عنوان اندیشه دوران، تأثیر بسزایی داشته است. افخمی و خسروی (۱۳۹۷) در «معنا و کارکرد باغ ایرانی (با تأکید بر دوره هخامنشی)»، معنا و کارکردهای چندگانه باغ ایرانی را تبیین کرده اند. مهربانی گلزار و فاطمی (۱۳۹۵) در

«ساختار کوشک در باغ های خراسان: الگویی برای سکونت دائم»، به الگوی باغ سازی متفاوت این گونه باغ پرداخته اند. نطاق و بلالی اسکویی (۱۴۰۲ الف) در «تبیین مؤلفه های تأثیرگذار بر تحقق آموزه های اسلامی در نظام کارکردی باغ ایرانی»، مؤلفه های جامعه شناسی (جایگاه سیاسی و اجتماعی افراد) و جغرافیا (اقلیم منطقه) را که باعث ایجاد محدودیت هایی در تحقق آموزه های اسلامی می شوند، بررسی کرده اند. مؤلفه جامعه شناسی (فرهنگ، امنیت و اقتصاد) و مؤلفه جغرافیا (عوارض زمین) از عوامل تقویت کننده و هم سو با آموزه های اسلامی هستند. نتایج نشان می دهد مؤلفه های عوامل محدودکننده تأثیر بیشتری نسبت به مؤلفه های عوامل تقویت کننده در تحقق آموزه های اسلامی در کارکرد باغ های ایرانی دارند.

انصاری و صالح (۱۳۹۱) در «بررسی تطبیقی نگارگری مکتب دوم تبریز و باغ ایرانی در دوره تیموری و صفوی»، باغ ایرانی را در نگاره ها در دو مقیاس نشان داده اند: ۱. در مقیاس معماری که بناها در آن به صورت مطروف در باغ مستقر شده اند و ۲. در مقیاس طبیعت که باغ، تنها بخشی از طبیعت است. تیموری گرده و حیدرنتاج (۱۳۹۳) در «نظرگاه عنصر اصلی تصویر شده از باغ در نگاره های نمایش دهنده باغ ایرانی»، نشان داده اند که از میان اجزای مهم باغ ایرانی (آب، پوشش گیاهی، انسان و...)، بنای نظرگاهی (کوشک، صفا، ایوان، بالکن و اشکوبه) بیشترین تکرار را در تصاویر مرتبط با باغ دارند. انصاری و نامی (۱۳۹۶) در «بررسی تطبیقی نگارگری مکتب شیراز و عناصر باغ ایرانی در دوره تیموری و صفوی»، دریافتند که عناصر مشترک میان باغ ها و منظرپردازی ها در نگاره ها و باغ های موجود، شامل عناصری مانند اندرونی و عمارت، گیاهان و درختان، نظام آب و هندسه و عناصری زینتی چون دیوارنگاری و کتیبه ها و غیره است. محمدزاده و نوری (۱۳۹۶) در «بررسی ساختار و زوایای دید باغ ایرانی در نگارگری باغی و قالی های باغی دوره صفویه» به این نتیجه دست یافتند که در نگاره ها و قالی های باغی صفوی، ترکیب بندی باغ ایرانی برگرفته از طرح چهارباغ است و تأکید بر مرکزیت حوض، شبکه آبرسانی جریان آب، تقارن، طبیعت گرایی، هماهنگی بین عناصر موجود در باغ و تفکیک فضاهاست. بلالی اسکویی

عوامل زیادی بر چگونگی خلق یک نقاشی و طراحی، به‌ویژه نقاشی فضاهای شهری و معماری تأثیر می‌گذارند. دوره تاریخی خلق یک نقاشی را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در این زمینه در نظر گرفت. واضح است که پیش از حمله مغول، توجه دقیق به فضاهای معماری کمتر بود و اغلب فضاهای شهری و معماری به‌صورت کلی، ساده و دوبعدی ترسیم می‌شدند و تنها برخی عناصر دارای پرسپکتیو بودند؛ اما پس از دوران مغول، به‌ویژه در دوره تیموری، توجه بیشتری به فضاهای شهری و معماری شده و استفاده از پرسپکتیو در طراحی فضاها بیش از گذشته بوده است. پرسپکتیو در اشکال مختلف و در ترکیب با سطوح صاف و دوبعدی به کار گرفته می‌شد. در برخی موارد، به‌ویژه زمانی که یک ایوان یا یک اتاق به‌تنهایی نمایش داده می‌شد، غالباً سطح جلویی فضا به‌صورت دوبعدی ترسیم می‌شد و دیوارهای جانبی برای نشان‌دادن عمق فضا با استفاده از پرسپکتیو کشیده می‌شدند (Ghasemzadeh, 2014: 39). فضاسازی در نگارگری و هنر نگارگری ایرانی از ویژگی‌ها و جلوه‌های بصری آن است؛ از جمله فضاهای غالب در نگاره‌ها می‌توان به ترسیم باغ‌ها و ساختمان‌های هم‌دوره که امروزه بخش مهمی از تاریخ معماری ایران را شکل داده‌اند، اشاره کرد. از دیگر مصادیق مهم می‌توان به وجوه تشابه فراوان در استفاده از اجزا و عناصری اشاره کرد که حجم کلی و نمای ساختمان‌ها را شکل می‌داد و عیناً یا به‌صورت انتزاعی در نگارگری نیز به کار برده می‌شد (جانی‌پور و دیگران، ۱۳۹۹: ۸۳). در طول تاریخ فرهنگی ایران، نظام کالبدی و معنای باغ ایرانی، در آثار نگارگری متعددی بازنمود داشته است؛ از این‌رو برخی از پژوهش‌گران نگارگری‌های ایرانی را باغ‌های خیالی نامیده‌اند (زارعی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۲). از آنجاکه نگاره‌ها بخش مهمی از اسناد تاریخی و منابع تصویری گذشته‌اند و با توجه به اینکه نقاشان آنچه را در دوران خود دیده و به تصویر کشیده‌اند، نمی‌توان این تصاویر را به‌طور کامل جدا از واقعیت فرض کرد (تیموری‌گرده و حیدرنتاج، ۱۳۹۳: ۱۶). باید توجه داشت که نقاشان اغلب فضای معماری خود را تصویر می‌کردند و عناصر بومی و فضاهای معماری محلی در آثارشان منعکس می‌شد. به همین دلیل، برای درک یک نگاره، باید مکتبی که

و محمودی (۱۳۹۹) در «تحلیل تفسیری باغ در نگاره باغچه‌های درگزين مطراقچی»، داده‌های برگرفته از نگاره‌ها را در دو سطح مورد بازخوانی قرار دادند. کالبد باغ که با نگاه و تحلیل اولیه قابل شناسایی است و تدابیری که برای آسایش، آرامش و امنیت اتخاذ شده، با تحلیل بیشتر نگاره‌ها آشکار شدند. زارعی و دیگران (۱۴۰۰) در «مفاهیم مشترک باغ‌سازی در دوره تیموری و صفوی، با تأکید بر نگاره‌های باغ دو مکتب هرات و مکتب دوم تبریز»، نشان می‌دهند که نگارگری صفوی به‌طور قابل توجهی ادامه‌دهنده و میراث‌دار مکتب هرات است و عناصر باغ در هر دو مکتب مشابه بوده و اختلاف‌ها تنها به برخی ویژگی‌های نقاشی و رنگ‌آمیزی محدود می‌شود. پروین و متدین (۱۴۰۱) در «خوانش باغ ایرانی در مینیاتور با تأکید بر مینیاتورهای شاهنامه بایسنقری، به این نتیجه دست یافته‌اند که باغ ایرانی، گزینش عناصر طبیعت بوده و مینیاتور، گزینش عناصر باغ است.

با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده درخصوص کارکرد باغ ایرانی و باغ در نگارگری ایرانی، تاکنون تحلیل محتوایی نظام کارکردی در باغ‌نگاره‌های ایرانی براساس متون شاهنامه صورت نپذیرفته است؛ بنابراین در پژوهش حاضر به بررسی نظام کارکرد باغ‌های رسمی-تاریخی ایران با توجه به نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسب خواهیم پرداخت.

جامعه آماری

هنر نقاشی ایرانی که به نگارگری نیز شناخته می‌شود، شامل آثاری از دوره‌های مختلف تاریخ اسلامی ایران است و عمدتاً به‌شکل تصویرسازی کتاب‌های ادبی، علمی، فنی و تاریخی و همچنین برخی آثار دینی ارائه می‌شود. در این نوع هنر، تمام طبیعت و محیطی که هنرمند می‌خواهد نمایش دهد، در قالبی کوچک تصویر می‌شود. دوران قرون وسطی نقطه آغاز این هنر است؛ اگرچه تاریخ هنر تصویرگری و نقاشی در ایران به دوران باستان بازمی‌گردد (Sharafi Safa and Ali, 2021: 99). منظور از نقاشی ایرانی (نگاره) تصاویری است که در فاصله سال‌های ۷۰۰-۱۱۰۰ هجری قمری خلق شده‌اند؛ یعنی فاصله زمانی که از حمله مغول‌ها آغاز و با پایان سلسله صفوی تمام می‌شود (نطاق و دیگران، ۱۴۰۱: ۱۹۵).

مبانی نظری

نوع رابطه معماری با طبیعت در طرز جهان بینی و تفکر مردم نسبت به طبیعت ریشه دارد. باغ و باغ سازی از روزگار دیرینه، در میان تمدن های گوناگون وجود داشته و نزد ایرانیان از جایگاه و مرتبه ویژه ای برخوردار بوده است (نطاق و بلالی اسکویی، ۱۴۰۲ ب: ۵۲). باغ رابط بین محیط مصنوعی و طبیعت است که در ایران مطابق با کارکرد ابنیه ای که در آن استقرار یافته اند، عناصر یا طرح خاصی در آن ایجاد شده و همچنین میزان وسعتش در دسته بندی خاصی قرار می گیرد. معیار طبقه بندی باغ ها در ایران براساس مطالعه متون مختلف عبارت است از: وسعت، اقلیم، مشخصات کالبدی زمین، محل استقرار، ناحیه قرارگیری، جغرافیای شهر، دوره های تاریخ و عناصر خاصی که در باغ وجود داشته است (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۷). همچنین باغ کاربردهای مختلفی داشته است و به عنوان محل سکونت، تشریفات، حکومت و امور دیوانی، استقرار لشکر، رفاهی و تفرجی، مزار، کشتزار و محلی برای کاشت گیاهان، گل و میوه استفاده می شده است؛ به عبارتی کاربردهای گوناگون زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی داشته است (خواجeh احمد عطاری و دیگران، ۱۳۹۴: ۶).

دسته بندی های مختلف کارکردی باغ ایرانی

تقسیم بندی های مختلفی که برای باغ ایرانی معرفی شده است شامل تقسیم بندی باغ ها براساس کارکرد باغ در آموزه های اسلامی است، از جمله: باغ کوشک، باغ کاخ، باغ منزل، باغ میوه، باغ آب، باغ تخت و باغ تجیر (نطاق و بلالی اسکویی، ۱۴۰۱: ۱۵۰). انطباق کارکرد باغ بهشتی با باغ ایرانی نیز چنین دسته بندی شده است: باغ مثمر (باغ میوه، باغ پر نعمت)، سکونتگاهی (باغ منزل، باغ حیاط، خانه باغ، باغ کوشک)، سکونتگاهی - تفرجگاهی (باغ اعیانی، باغ آیینی)، تفرجگاهی (باغ آب، باغ عمومی یا ملی) (بلالی اسکویی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۶). باغ ایرانی را از لحاظ گستردگی و حوزه کارکردی می توان در سه مقیاس معرفی کرد: مقیاس معماری، مقیاس شهری و مقیاس میان آن دو (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۷-۶۳). در گونه شناسی باغ های اصفهان می توان به باغ های میوه، عمومی، چادر، تجیر، شکار، بیشه، باغ وحش

نگاره به آن تعلق دارد مشخص شود. با این حال، باید توجه داشت که نقاشان جابه جا می شدند و معمولاً با تغییر حکومت، نقاشان اصلی به پایتخت جدید منتقل می شدند یا به صورت اختیاری به این مکان ها نقل مکان می کردند. طبیعی است که نقاش حداقل برای مدتی کوتاه به سنت قبلی وفادار می ماند و فضاهای معماری را از معماری بومی محل قبلی خود اقتباس می کرد (Ghasemzadeh, 2014: 40). باغ ایرانی یکی از مضامین مهم در نگارگری ایرانی است؛ به همین جهت اهمیت الگوی باغ ایرانی به حدی است که در اغلب مراجع معتبر به عنوان یکی از مهم ترین الگوهای باغ سازی شناخته شده است. در ایران از دیرباز باغ های معروفی وجود داشته است که ما آن ها را از طریق منابع نوشتاری و تاریخی می شناسیم و در حال حاضر اثری از آن ها بر جای نمانده است (زارعی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۲). در این پژوهش باغ نگاره های شاهنامه شاه طهماسب بررسی می شود.

مهم ترین و نفیس ترین نسخه مصور شاهنامه در دوره صفویه و مکتب تبریز، شاهنامه شاه طهماسبی است که به شاهنامه هوتون معروف است. این شاهنامه در واقع نوعی نگارخانه منقول هنری است و در آن می توان شکل گیری هنر نگارگری دوره صفوی را در دهه ۹۲۰ ق. تا توسعه و تکامل آن در اواسط دهه ۹۳۵ ق. مشاهده کرد. این اثر در سال ۹۲۸ ق. توسط شاه اسماعیل به عنوان هدیه ای برای فرزندش طهماسب به سرپرستی سلطان محمد و بهزاد سفارش داده شد (آزند، ۱۳۸۴: ۱۱۵).

دلیل انتخاب نگاره ها، تصویرگری آن ها در یک بازه زمانی مشخص و محدود است که باعث وحدت در رویه ترسیم آن ها بوده است. دلیل دیگر آن، دردسترس بودن این مجموعه بوده و دلیل سوم آن ترسیم جزئیات زیاد و دقیق و کامل مکتب تبریز (دوره صفوی) است؛ چراکه نگاره های این دوره اوج نگارگری ایرانی است. در میان ۲۵۸ نگاره قابل دسترس شاهنامه شاه طهماسب، صرفاً ۷۴ نگاره نمایان گر فضای باغ بودند. بر این اساس، تمامی ۷۴ نگاره به عنوان مجموعه کامل نمونه های مرتبط با موضوع پژوهش انتخاب شدند و در فرایند تحلیل مورد بررسی قرار گرفتند.^۱

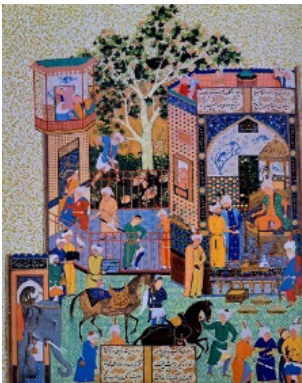
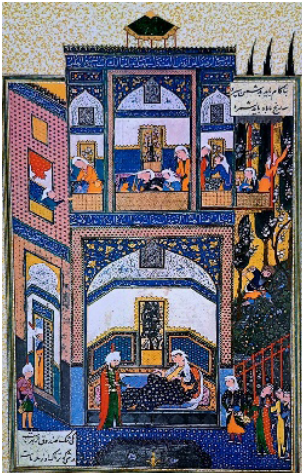
سیاسی، حکومتی، مذهبی و تفریحی (افخمی و خسروی، به نقل از موسوی موحدی، ۱۳۷۷: ۲۷)؛ طبقه‌بندی براساس طرح و نقشه و ویژگی‌های کالبدی محل استقرار باغ، شامل: باغ‌های مسطح و کم‌شیب، باغ‌های شیبدار و صفه‌بندی شده و سکودار، باغ‌های احداثی در زمین‌های عارضه‌دار طبیعی با دریاچه و رودخانه و باغ در بافت شهر (ورجاوند، ۱۳۷۵) و دسته‌بندی براساس شهر و ناحیه قرارگیری، شامل: باغ‌های شیراز، باغ‌های اصفهان، باغ‌های تهران، باغ‌های ایران در شمال و جنوب و باغ‌های کرانه دریای خزر (ویلبر، ۱۳۴۸: ۶۷-۲۶۶).

کارکرد باغ با توجه به متن شاهنامه

توصیف فضاهای معماری و کاربرد واژگان معماری یکی از ویژگی‌های متن شاهنامه است. فردوسی در ابیات شاهنامه به معماری و فضاهای شهری اشاره کرده و در متن شاهنامه در ارتباط با برخی از ویژگی‌های معماری، نکات مهمی وجود دارد. با توجه به منابع مختلف، دسته‌بندی‌های مختلفی که برای کارکردهای باغ ایرانی صورت گرفته، معرفی شد. در ادامه با توجه به متن شاهنامه کارکردهای باغ‌های رسمی - تاریخی ایران استخراج می‌شود (جدول ۱).

و کوشک اشاره کرد (قلی‌پور و حیدرنتاج، ۱۳۹۵: ۸). اهداف و انگیزه‌های ایجاد باغ‌های ایرانی در دو دسته کلی طبقه‌بندی می‌شود: الف. عوامل مشترک و عمومی (۱). متمر بودن، مانند: باغ میوه و ۲. ایجاد فضاهای زیبا با تکیه بر هنر باغبانی، مانند: بوستان، باغ‌های باغبانی، باغ‌های دارویی و باغ منظم) و ب. علت‌های خاص (۱). دلایل مذهبی، مانند: باغ‌زارها و باغ مذهب؛ ۲. مکانی جهت تفریح و تفرج، مانند: باغ‌های تابستانی، باغ‌های فصلی حکومتی، باغ‌های شکار و باغ‌های لذت خاص و ۳. علل سیاسی - حکومتی، مانند: باغ‌میدان‌های حکومتی، باغ‌های سکونتگاهی - حکومتی، باغ‌کاخ‌های قدرت و باغ‌های مردمی (متدین و متدین، ۱۳۹۴: ۲۱-۲۴). باغ براساس کارکردهایی چون خانه‌باغ، باغ‌قلعه، باغ‌کاخ، باغ‌ملی (عمومی)، باغ‌شکار و باغ‌وحش تقسیم شده است (حیدر نتاج، ۱۳۹۳). یکی از عوامل اصلی شکل‌گیری باغ، تسلط به مباحث تاریخی و فرهنگی است (اعتضادی، ۱۳۹۲: ۵۵). مجموعه عوامل شکل‌دهنده باغ‌ها را می‌توان علل عمومی، همچون ثمره‌داشتن و ایجاد چشم‌اندازهای زیبا و بعضاً مشترک در بسیاری از باغ‌های تاریخی دانست؛ درحالی‌که به تبع سلاطین هر دوره بعضی مواقع دلیل اصلی ایجاد باغ عاملی مذهبی، گاهی تفریحی و در بسیاری مواقع سیاسی - حکومتی بوده است (متدین، ۱۳۸۹: ۵۳-۵۹). تقسیم‌بندی باغ‌ها از لحاظ محیطی چنین است: باغ خانه، باغ آبی، باغ واقع در کنار رودخانه، باغ واقع در محیط‌های هموار و باغ روی تپه (سلطان‌زاده، ۱۳۸۲: ۹۶-۹۷؛ نعیم، ۱۳۸۵: ۲۴-۲۶). باغ از لحاظ کارکردی به باغ سکونتگاهی، باغ حکومتی، باغ سکونتگاهی - حکومتی، باغ میوه و باغ مزار تقسیم می‌شود (سلطان‌زاده، ۱۳۸۲: ۹۶-۹۷؛ نعیم، ۱۳۸۵: ۲۴-۲۶)؛ دیگر دسته‌بندی‌ها چنین است: دسته‌بندی براساس کارکردهای آیینی، اعیانی و عمومی (بلالی اسکویی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۵ به نقل از روحانی، ۱۳۸۳)؛ دسته‌بندی براساس سلسله تاریخی: هخامنشیان، ساسانیان و... (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۷)؛ دسته‌بندی براساس تأثیر متقابل باغ، محیط و بنا و نیز باغ و عناصر ویژه، از قبیل: باغ کوشک، باغ تجیر، باغ چادر (شاهچراغی، به نقل از انصاری، ۱۳۷۸: ۴۷)؛ دسته‌بندی براساس دلایل ایجاد باغ: موضوعات

جدول ۱. تطبیق کارکرد باغ‌نگاره با متون شاهنامه (نگارندگان، ۱۴۰۴)

نظام کارکردی	متن شاهنامه	نگاره مرتب	تحلیل تطبیقی
باغ حکومتی (کاخ)	چنین کوه و این دشت‌های فراخ / همه از در باغ و میدان و کاخ / یکی شارستان گردش اندر فراخ / پر ایوان و پالیز و میدان و کاخ / به کردار انطاکیه چون چراغ / پر از گلشن و کاخ و میدان و باغ / بدو اندرون کاخ و ایوان و باغ / به یکدست رود و به یکدست راغ / برآورد زو کاخ‌های بلند / نبد نزد کس در جهان ناپسند / یکی کاخ کرد اندران شهریار / بدو اندر ایوان گوهر نگار / بگفتند کاین شهرهای فراخ / پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ / شود دستگاهش چو خواهد فراخ / کند گلشن و باغ و میدان و کاخ / فراز آورد لشکر و خواسته / شود کاخ و ایوانش آراسته / پدید آمد از دور دشتی فراخ / پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ / به گرد اندرش باغ و میدان و کاخ / برآورده شد جایگاه فراخ / همه هرچ باید بدو در فراخ / پر از باغ و میدان و ایوان و کاخ / به گاهی که باد سپیده‌دمان / به کاخ آرد از باغ بوی گلان / به کاخ اندرون تخت زرین نهاد / نشست از بر تخت کاووس شاد / به کاخ و به باغ و به میدان اوی / جهانی به شادی نهادند روی / سراسر همه باغ و میدان و کاخ / همی دید هرسو بنای فراخ.		در اکثر نگاره‌ها ترکیبی از باغ و کاخ دیده می‌شود؛ یک کاخ بزرگ چندطبقه که در ایوان رفیع آن تخت شاهی قرار دارد و روبه‌روی آن فضای باز بزرگ با آبما قرار دارد و مهمانان، خدمتکاران و... ترسیم شده‌اند و در طبقات بالا زنان و کودکان در بام و پنجره‌ها ترسیم شده‌اند. در این نگاره‌ها انواع گیاهان و درختان با نظم خاصی دیده می‌شوند. در ابیات شاهنامه نیز به باغ و کاخ اشاره فراوانی شده است؛ به باغ‌های سرسبز فراخ و بزرگ با کاخ‌های رفیع و مجلل و ایوان‌های به‌سوی باغ. درواقع اصلی‌ترین نوع باغی که در متن شاهنامه به آن اشاره فراوانی شده است، باغ کاخ (حکومتی) است.
باغ کوشک	مرا خانه تنگست و کاخ بلند / برین باره دژ شویم ارجمند / بدو گفت زان راه رو کت هواست / به کاخ اندرون میزبان پادشاست / در کاخ و فرخنده ایوان او / بیستند و کردند زندان او / ببخشید چندان ورا خواسته / که شد کاخ و ایوانش آراسته / نوشتی عرض نام دیوان اوی / بیاراستی کاخ و ایوان اوی / یکی شارستان کرد پر کاخ و باغ / بدو اندرون چشمه و دشت و راغ / یکی باغ پیش اندر آمد فراخ / برآورده از گوشه باغ کاخ / سیم روز جشن و می و سور بود / غم از کاخ شاه جهان دور بود / همه کاخ‌ها تخت زرین نهاد / نشستند و خوردند و بودند شاد / برآرم یکی شارستان فراخ / فراوان کنم اندرو باغ و کاخ / از ایوان و میدان و کاخ بلند / ز پالیز وز گلشن ارجمند.		در برخی از نگاره‌ها فضای حکومتی در میان باغ به‌صورت یک ایوان ترسیم شده و به سایر عناصر معماری باغ اشاره کمتری شده که اشاره به باغ کوشک دارد که فضای بنای کوچک‌تری نسبت به باغ کاخ دارد؛ اما در متن شاهنامه مستقیماً به باغ کوشک اشاره‌ای نشده و در اکثر ابیات، به‌وفور باغ و کاخ آمده است. در این ابیات به ایوان کاخ، ترکیبش با باغ و کارکردهایی مانند حکومت و تشریفات و پذیرایی از مهمانان اشاره شده است.
باغ سکونت (منزل)	چو شد کشته ار جاسپ آزردہ جان / خروشی برآمد ز کاخ زنان / به هر منزلی ساخته خوردنی / خورش‌های زیبا و گستردنی / نگه کرد کسری برومند یافت / به هر خانه‌ای چند فرزند یافت / یکی خانه‌ای کرده از پخته خشت / به ساروج کرده بسان بهشت / بدیشان چنین گفت کاین سبز جای / پر از خانه و مردم و چار پای / یکی خانه دیدم چو کاخی بزرگ / بدو اندرون ژنده‌پیلی سترگ / برفتند تا خانه زرنگار / کجا اندرو بود خرم بهار / یکی خانه بودش چو خرم بهار / ز چهر بزرگان برو بر نگار.		در نگاره‌ها معمولاً زنان در طبقه بالاتر ترسیم شده‌اند؛ اما در گروهی از نگاره‌ها در فضای اصلی کاخ، زنان و گاه پادشاه حضور دارند و در باغ‌های کوچکی که در مقابل بنا ترسیم شده، زنان در باغ مشغول فعالیت‌های مختلف هستند. این نگاره‌ها به باغ سکونت اشاره می‌کنند که ترکیبی از فضای سکونت با باغ کوچک هستند. در ابیات شاهنامه نیز به فضای مخصوص زنان، خانه‌ها و مکان‌های سرسبز با خانه‌های متعدد اشاره شده است.

نظام کارکردی	متن شاهنامه	نگاره مرتبط	تحلیل تطبیقی
باغ سراییده (چادر)	بیاراست خیمه چو باغ بهار / بهشت‌ست گفتی ب رنگ و نگار / به هر بوم آباد کو بریگذشت / سراییده و خیمه‌ها زد به دشت / به منزل رسید آن زمان شهریار / سراییده زد بر لب جویبار / نه تاج و نه تخت و نه پرده سرای / نه اسپ و نه مردان جنگی بیای / میان اندرون ریگ و دشت فراخ / سراییده و خیمه برسوی کاخ / همه کوه و هم دشت و هامون و راغ / سراییده و خیمه بد همچو باغ.		چادر به صورت (چادر، آلاچیق و یا سایبان) در طبیعت بکر یا باغ منظم با سایر عناصر معماری در اکثر نگاره‌ها ترسیم شده که به باغ سراییده اشاره می‌کند. در متن شاهنامه به برپایی سراییده در کنار جویبار و دشت اشاره شده است.
باغ تفرجی	ز فرش جهان شد چو باغ بهار / هوا پر ز ابر و زمین پر نگار / یکی کلبه بر ساخت اسفندیار / بیاراست همچون گلان در بهار / بیاراست گلشن بسان بهار / بزرگان نشستند با شهریار / یکی بزمگه ساخت چون نوبهار / بیاراست ایوان گوهر نگار / بفرمود تا تخت شاهنشاهی / به باغ بهار اندر آردهی.		با توجه به نگاره‌ها، مجالس بزم در طبیعت ترسیم شده و معمولاً چادر و تختی برای پادشاه ترسیم شده است. بلغ در این نگاره‌ها که دارای طبیعت بکر با کوه و درخت است، کارکرد تشریفاتی و تفریحی دارد؛ اما در متن شاهنامه مستقیماً به این نوع باغ اشاره نشده؛ ولی در ابیات، طبیعت سرسبز، حضور شاهان در طبیعت و بزم در طبیعت مورد توجه بوده است.

تحلیل نظام کارکردی باغ از طریق بررسی ویژگی‌های معمارانه و بصری نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسبی

با توجه به باغ‌نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسبی و اشعار شاهنامه، نظام کارکردی باغ‌های رسمی - تاریخی ایران به پنج دسته: باغ کاخ (حکومتی)، باغ کوشک، باغ سکونت (منزل)، باغ سراییده (چادر) و باغ تفرجی تقسیم‌بندی شد. در ادامه به بررسی ویژگی‌های بصری تکرارشونده و عناصر معماری و منظر در نگاره و ویژگی‌های عملکردی و فعالیت‌ها در نگاره‌ها پرداخته می‌شود (جدول ۲).

با توجه به دسته‌بندی‌هایی که برای نظام کارکردی باغ ایرانی تاکنون معرفی شده، نظام کارکردی باغ‌نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسبی را می‌توان در ۵ دسته باغ کاخ (حکومتی)، باغ کوشک، باغ سکونتگاهی (باغ منزل)، باغ سراییده (چادر) و باغ تفرجی دسته‌بندی کرد.

جدول ۲. تحلیل نظام کارکردی باغ از طریق ویژگی‌های بصری نگاره‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۴)

نظام کارکردی	ویژگی‌های تصویری شاخص	ویژگی‌های معماری شاخص	ویژگی‌های عملکردی و فعالیت‌ها
باغ کاخ (حکومتی)	جایگاه شاه معمولاً به شکل تخت شاهی در مرکز، ترکیب بنا با باغ به شکل منظم، ترسیم حیوانات بزرگ در داخل باغ (مانند: فیل، اسب و شیر)	ترسیم بنای بزرگ و رفیع با بخش‌های مختلف، ایوان اصلی کاخ در مرکز، اشاره به طبقات بالایی کاخ (فضای مخصوص بانوان) به شکل کلاه‌فرنگی بر بالای بام، فضای باز بزرگ مقابل جایگاه شاه (میدان بزرگ)	حکومتی و تشریفاتی: (توجه به شاه در مرکز و مهمانان در اطراف او)، خدمتکاران در بخش‌های مختلف، نگهبانان در اطراف باغ و نوازندگان در میان باغ
باغ کوشک	جایگاه شاه معمولاً به شکل تخت شاهی در مرکز و افراد در اطراف آن	ترسیم بنا به شکل ایوان، عناصر آبی به شکل (رود، حوض و فواره) و توجه به عناصر گیاهی	حکومتی و تشریفاتی: (توجه به شاه در مرکز و مهمانان در اطراف او)، خدمتکاران در بخش‌های مختلف، نگهبانان در اطراف باغ و نوازندگان در میان باغ
باغ سکونت (منزل)	حضور زنان در فضاهای اصلی، ترسیم مردان پشت دیوار و خارج از فضای باغ و گاه ترسیم شاه در فضای اصلی	بنای کوچک‌تر به شکل ایوان با باغ کوچک، حوض در مقابل بنا، درختان کمتر	سکونت: ترسیم زنان و کودکان در فضاهای اصلی، خدمتکاران زن در فضاهای مختلف بنا
باغ سراپرده (چادر)	طبیعت بکر یا باغ منظم، فاقد بنای خاص، استفاده از فرش برای مشخص کردن جایگاه افراد	چادر، آلاچیق، سایبان و تخت شاهی	تفریح، تشریفات و حکومتی (تشریفات: اشاره به پذیرایی از مهمانان)، (حکومتی: صحبت شاه با افراد و دادن اوامر)، (تفریح: نوازندگان، پرندگان شکاری بر بازوان افراد)
باغ تفرجی	طبیعت بکر، انواع حیوانات (پرندگان، آهو و...)، آب به شکل طبیعی (رودخانه یا دریاچه)	فاقد بنا، چادر یا تخت شاه	تفریح، ترسیم نوازندگان، ترسیم آتش برای پخت غذا

مقایسه تطبیقی درون دسته‌ها

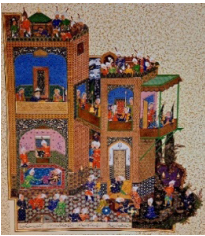
باغ حکومتی (کاخ)

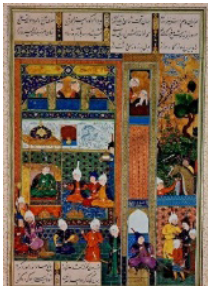
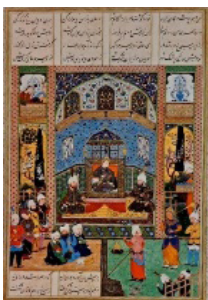
باغ کاخ‌ها براساس، طرح باغ گسترده و شبیه باغ کوشک است؛ اما بنای عظیم‌تری به عنوان کاخ و کارکردهای مربوط به امور حکومتی، دیوانی و همچنین تشریفاتی در راستای محور اصلی و در بین باغ قرار می‌گیرد (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۹). کارکرد اصلی این نوع باغ حکومتی، تشریفاتی، تلفیقی است (همان: ۵۹).

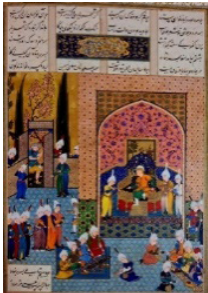
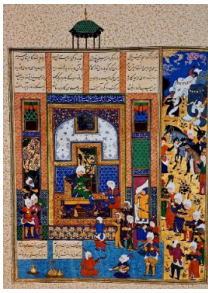
باغ حکومتی را می‌توان از نظر داشتن فضای سبز، یک باغ کامل دانست. این نوع باغ در پایتخت‌ها و اکثر شهرهای بزرگ و مهم کشور وجود داشته و هم محل سکونت حاکم و سران

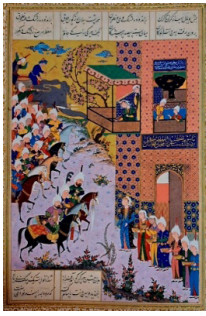
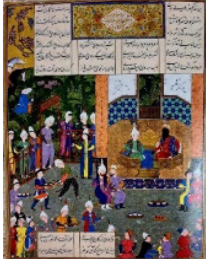
کشوری یا لشکری و نیز محل استقرار دیوانخانه بوده است؛ البته فضاهای مسکونی، دیوانی و خدماتی به گونه‌ای طراحی و ساخته شده‌اند که فعالیت‌های مربوط به هر یک از آن‌ها تداخلی با سایر فعالیت‌ها نداشته باشد (نعیما، ۱۳۸۵: ۲۵). در بسیاری از موارد، ایجاد باغ‌ها صرفاً یک دستور حکومتی بوده که باغی کامل محسوب می‌شود. می‌توان گفت باغ‌های حکومتی اغلب بخشی از یک مجموعه حکومتی بوده‌اند؛ ازسوی دیگر ایجاد فضاهای حکومتی-تشریفاتی، ساخت این باغ‌ها راه اوج شکوه و عظمت رساند (متدین، ۱۳۸۹: ۵۸). مؤلفه‌ها: ساختمان و قصر باشکوه با عظمت، مرکزیت در باغ، دارای چشم‌انداز، برای حکومت و پذیرایی از مهمانان (جدول ۳).

جدول ۳. بررسی باغ حکومتی (کاخ) (نگارندگان، ۱۴۰۴)

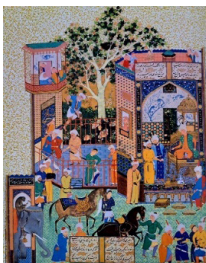
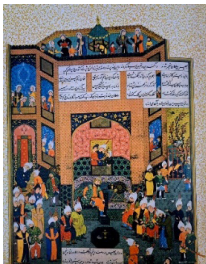
معرفی نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنای اصلی	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 برتخت‌نشستن ضحاک	تالار کاخ به شکل ایوان دارای گنبد و مناره، بالکن	مرکزیت و دارای چشم‌انداز	تخت شاهی در مرکز، تفاوت جایگاه مهمانان، جدایی عرصه بیرونی و اندرونی (اختلاف طبقات)	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	اندرونی، حصار پیرامونی	مهمانان خدمتکاران پیشکش‌آوران مهتر اسب
 خواب‌دیدن ضحاک	کاخ با ایوان اصلی و طبقات فوقانی، ارتباط با ساختمان جانبی توسط پل و دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	چشم‌انداز تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	تالار اصلی در مرکز اندرونی طبقه بالا، ارتباط با بخش جانبی و خدماتی توسط پل	کاشت منظم درختان و گیاهان	رود منتهی به حوض با فواره مقابل ایوان اصلی	اندرونی خدماتی و جانبی	خدمتکاران نگهبانان
 نشستن فریدون بر تخت ضحاک	تالار کاخ به شکل ایوان دارای گنبد و مناره، بالکن	چشم‌انداز تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، اندرونی طبقه بالا	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	اندونی دیوار پیرامونی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان
 فرستادن فریدون، جندل را به یمن	تالار کاخ به شکل ایوان دارای بالکن	چشم‌انداز تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، اندرونی طبقه بالا	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	اندرونی دیوار پیرامونی سردر	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب باغبان

مؤلفه‌ها								معرفی نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنای اصلی	
حکومتی تشریفاتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	حصار سردر	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، فضای باز بزرگ (میدان مانند) مقابل کاخ	چشم‌انداز تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	بنای کاخ به شکل ایوان دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	 زاری فریدون بر مرگ ایرج
حکومتی تشریفاتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان	حصار سردر	حوض هشت‌ضلعی با فواره مقابل کاخ	کاشت منظم درختان و گیاهان	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، فضای باز بزرگ (میدان مانند) مقابل کاخ	چشم‌انداز تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	بنای کاخ به شکل ایوان دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	 رای‌زدن ضحاک با خوابگزاران
حکومتی تشریفاتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	اندرونی دیوار پیرامونی	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، اندرونی طبقه بالا	توجه به منظر همه‌جانبه باغ	بنای کاخ به شکل ایوان	 بخش کردن فریدون جهان را بر پسران
حکومتی تشریفاتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان	حصار سردر اندرونی	جوی آب منتهی به رود	کاشت منظم درختان و گیاهان	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، اندرونی طبقه بالا	مرکزی و دارای چشم‌انداز به باغ	بنای کاخ به شکل ایوان	 دیدار زال و سام با منوچهر و قارن

معرفی نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنای اصلی	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 سپردن فریدون تخت شاهی را به منوچهر	بنای کاخ به شکل ایوان	مرکزی و دارای چشم‌انداز به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا، اندرونی طبقه بالا و دارای بالکن به عنوان چشم‌انداز	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	حصار سردر اندرونی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب
 منوچهر بر تخت سلطنت تکیه می‌زند.	بنای کاخ به شکل ایوان	دارای چشم‌انداز مطلوب به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا، فضای باز بزرگ (به شکل میدان) در مقابل کاخ	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	دیوار پیرامونی سردر	مهمانان خدمتکاران نگهبانان نوازندگان
 آزمودن شاه یمن پسران فریدون را	بنای کاخ به شکل ایوان دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی و بالکن	دارای چشم‌انداز مطلوب به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا، اندرونی در طبقه بالا و دارای بالکن به عنوان چشم‌انداز	کاشت منظم درختان و گیاهان	رود آب با حوضی در مرکز آن در مقابل کاخ	دیوار پیرامونی اندرونی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان نوازندگان
 دیدار سیندخت با سام نریمان	بنای کاخ به شکل ایوان دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	مرکزی دارای چشم‌انداز مطلوب به باغ	تالار اصلی در مرکز بنا، فضای باز بزرگ (به شکل میدان) در کنار بنای کاخ	طبیعت بکر خارج از محوطه باغ و درختان و گیاهان با کاشت منظم در فضای باغ	-	طبقات فوقانی (فضاهای جانبی)	مهمانان خدمتکاران نگهبانان نوازندگان پیشکش‌آوران

مؤلفه‌ها								معرفی نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام اینیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنای اصلی	
تشریفاتی حکومتی و سکونت	مهمانان نظامیان و خدمتکاران	اندرونی سردر ورودی	رود آب	طبیعت بکر (فضای بیرون از حصار باغ)	کاخ چندطبقه، اندرونی طبقه بالا با بالکن (فراهم بودن منظر) فضای باز بزرگ در مقابل بنای کاخ	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	فضای بیرونی کاخ چندطبقه دارای بالکن	 رفتن زال و سام به کابل برای سور رودابه
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران پیشکش‌آوران	حصار سردر	-	طبیعت بکر خارج از محوطه باغ	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، فضای باز بزرگ (به شکل میدان) در مقابل بنای کاخ	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	بنای کاخ به شکل ایوان	 پیمان افراسیاب با سیاوش
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان باغبان	حصار سردر	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	شاخص‌شدن فضای اصلی با فرش، تفاوت جایگاه مهمانان اصلی	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	بنای کاخ به شکل ایوان و دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	 آوردن پیران، کیخسرو را پیش افراسیاب
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	حصار سردر	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	تالار اصلی در مرکز بنا و تخت شاهی در مرکز تالار، فضای باز بزرگ (به شکل میدان) در مقابل بنای کاخ	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	بنای کاخ به شکل ایوان	 استقبال کیخسرو توسط کیکاووس

معرفی نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنای اصلی	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 دیدار پیران از سیاوشگرد	فضای بیرونی کاخ چندطبقه دارای بالکن	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	کاخ چندطبقه، اندرونی طبقه بالا با بالکن، فضای باز بزرگ در مقابل بنای کاخ	کاشت منظم درختان و گیاهان	رودخانه	اندرونی سردر	مهمانان نظامیان نگهبانان خدمتکاران
 رفتن رستم به توران برای ستاندن کین سیاوش	کاخ به شکل ایوان، ارتباط با ساختمان جانبی توسط پل	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه	تالار اصلی در مرکز اندرونی طبقه بالا ارتباط با اندرونی و خدماتی توسط پل	نظام کاشت منظم	-	اندرونی حصار	مهمانان
 رفتن گسته‌م و خراد برزین نزد قیصر	کاخ به شکل ایوان	دارای چشم‌انداز مطلوب	تالار اصلی در مرکز بنا، فضای باز بزرگ در مقابل بنای کاخ	نظام کاشت منظم	-	جانبی حصار	مهمانان خدمتکار نگهبانان
 بارگاه جمشید	تخت شاهی در باغ و اشاره به کلاه‌فرنگی بنای کاخ	دارای چشم‌انداز مطلوب و همه‌جانبه به باغ	ترسیم کلاه‌فرنگی کاخ در انتهای باغ، ترسیم تخت شاهی در مرکز باغ و اشاره به فضاهای خدماتی متنوع و جانبی با کارگران مشغول به کار	اشاره به درختان و گیاهان متنوع	رود آب در طبیعت بکر	فضاهای خدماتی متنوع	خدمتکاران نگهبانان کارگران باغبان

مؤلفه‌ها								معرفی نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنای اصلی	
حکومتی تشریفاتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان باغبان پیشکش‌آوران	اندرونی جانبی حصار سردر	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	بنای کاخ به شکل ایوان در میان باغ با اندرونی در طبقه بالا و فضاهای خدمت‌دهی و جانبی در یک سمت باغ و جداسازی توسط حصار از بیرونی (به شکل میدان بزرگ در مقابل کاخ)	دید و منظر همه‌جانبه و مطلوب به باغ	بنای کاخ به شکل ایوان و دارای نورگیر به شکل کلاه‌فرنگی	 انوشیروان ازسوی رای هند سفیری را پذیرا می‌شود.
حکومتی سکونت تشریفاتی	مهمانان، خدمتکاران، نگهبانان	اندرونی جانبی حصار	حوض هشت‌ضلعی با فواره مقابل کاخ	نظام کاشت منظم	تالار اصلی به شکل ایوان در مرکز بنای کاخ با اندرونی در طبقات بالا و خدماتی در قسمت‌های جانبی کاخ	دارای دید و منظر مطلوب تمامی قسمت‌های کاخ به باغ	تالار اصلی کاخ به شکل ایوان با اندرونی طبقه بالا و فضاهای جانبی و نورگیری سقفی به شکل کلاه‌فرنگی	 فردوسی در برابر سلطان محمود طبع آزمایی می‌کند.
حکومتی سکونت	مهمانان خدمتکاران نگهبانان	اندرونی حصار سردر	دو حوض دایره‌ای شکل توسط رود به هم متصل شده‌اند.	نظام کاشت منظم گیاهان و درختان	تالار اصلی به شکل ایوان در مرکز بنای کاخ با اندرونی در طبقات بالا و خدماتی در قسمت‌های جانبی کاخ	کاخ چندطبقه، اندرونی طبقه بالا با بالکن، فضای باز بزرگ در مقابل بنای کاخ	فضای بیرونی کاخ چندطبقه دارای بالکن و نورگیری سقفی به شکل کلاه‌فرنگی	 ندیمگان، رودابه را به قصر باز می‌گردانند.
حکومتی تشریفاتی	مهمانان نگهبانان مهتر اسب	جانبی حصار سردر	-	طبیعت بکر و درختان در نزدیکی حصار باغ	جدایی فضای باغ از طبیعت بکر توسط حصار، کاخ در مرکز تا انتهای باغ	منظر مطلوب به طبیعت و باغ	فضای بیرونی کاخ چندطبقه	 افراسیاب، سیاوش را در آغوش گرفتن

ویژگی باغ‌نگاره حکومتی (کاخ)

برون‌گراست و بنای حکومتی و دیوانی از اندرونی جدا ترسیم

در این گروه از نگاره‌ها بنای اصلی بزرگ‌تر و گاه چندطبقه و شده است. اندرونی در این نگاره‌ها در طبقات بالا ترسیم شده

حکومتی (دیوانی)، تشریفاتی و حتی سکونتی (ترسیم زنان و کودکان در طبقات بالایی) و یا تلفیقی است.

باغ کوشک

در لغتنامه دهخدا آمده که هر بنای عالی و قصر را کوشک گویند؛ همچنین به کلاه فرنگی بالای اتاق تابستانی، یا قسمتی از ایوان که اطراف آن باز و با قبه‌ای پوشیده باشد، گویند. تعداد بیشتری از باغ‌های بزرگ و تاریخی ایران براساس طرح قرارگرفتن کوشک منفرد در میان باغ (اکثراً در مرکز تا انتهای محور اصلی) است. این طرح بیشترین نزدیکی و همخوانی را با الگوی جامع باغ ایرانی داراست (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۹). ساختمان کوشک اغلب یک ساختمان برون‌گراست و بخشی از فضاهایی که در میان باغ قرار دارند، به‌گونه‌ای طراحی و ساخته شده که ساکنین بتوانند از بهترین منظره لذت ببرند (نطاق و بلالی اسکویی، ۱۴۰۳: ۱۱۹). این امر باعث شده است که از طرح‌های چهارصفه با پلان‌های مربع یا هشت‌ضلعی استفاده شود. در بسیاری از کوشک‌ها یک فضای مرکزی در وسط و چهار یا هشت فضای جانبی وجود دارد که هرکدام دارای یک پنجره یا ایوان مشرف به باغ هستند (بانی مسعود، ۱۳۸۴: ۶). کارکرد اصلی این نوع باغ، حکومتی، سکونتی، تلفیقی و تشریفاتی است (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۵۹). مؤلفه‌ها: ساختمان برون‌گرا، در میان باغ، دارای چشم‌انداز به باغ، برای سکونت، حکومت و پذیرایی از مهمانان (جدول ۴).

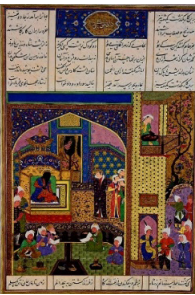
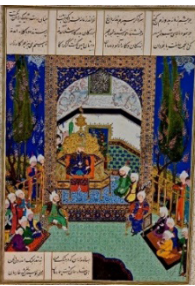
و گاه توسط پل به بنای اصلی کاخ متصل می‌شود. در برخی نگاره‌ها بنای کاخ دارای گنبد و در برخی دارای نورگیری سقفی به‌شکل کلاه‌فرنگی است. از دیگر عناصر معماری، فضاهای خدماتی و جانبی هستند که جدا از بنای کاخ و یا متصل به بنای اصلی ترسیم شده‌اند، دیوار پیرامونی، حصار، نرده و سردر نیز از دیگر عناصر معماری ترسیم‌شده در این گروه از نگاره‌ها هستند. در این نگاره‌ها اطراف بنای کاخ باز است و به مناظر اطراف دید و چشم‌انداز دارد. همچنین نظرگاه (به‌شکل بالکن) در طبقات بالای کاخ ترسیم شده است که دید و منظر بهتری به باغ دارد. مکان قرارگیری بنای کاخ در مرکز باغ است. باغ در این دسته، از سایر باغ‌ها بزرگ است؛ زیرا در اکثر نگاره‌ها چند رأس اسب، در دو نگاره فیل و در یک نگاره یک کارگاه آهنگری در باغ شاه ترسیم شده و در برخی مواقع یک فضای باز بزرگ (به‌شکل میدان) در مقابل کاخ ترسیم شده است. دیگر عناصر باغی ترسیم‌شده، شامل نظام کاشت (درختان، گیاهان و گل‌ها) است که در اکثر نگاره‌ها نظام کاشت منظمی ترسیم شده و در برخی از نگاره‌ها به طبیعت بکر و تفاوت عرصه درونی و بیرونی باغ اشاره شده است. در برخی از نگاره‌ها نظام آب (جوی آب، حوض، فواره و گاه رودخانه) مقابل بنای کاخ ترسیم شده است. افراد ترسیم‌شده در این نگاره‌ها بیشتر مهمانان و خدمتکاران هستند؛ همچنین نگهبانان نیز از افراد قابل توجه این نگاره‌ها هستند. در برخی از نگاره‌ها به نوازندگان، باغبانان، مهتر اسب و پیشکش‌آوران نیز اشاره شده است. درمجموع عملکرد اصلی،

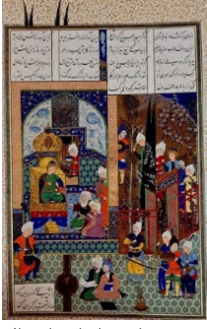
جدول ۴. بررسی باغ کوشک (نگارندگان، ۱۴۰۴)

نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنا	موقعیت بنا	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
کوشک به‌شکل ایوان	توجه به منظر همه‌جانبه باغ	شاخص شدن فضای اصلی با فرش، تفاوت جایگاه مهمانان اصلی	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	-	مهمانان خدمتکاران	حکومتی

خوالیگری اهریمن در بارگاه ضحاک

مؤلفه‌ها								نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا	معماری بنا	
حکومتی	مهمانان خدمتکاران نهبانان مهتر اسب	-	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	تخت شاهی در مرکز، تفاوت جایگاه مهمانان	توجه به منظر همه جانبه باغ	بنا به شکل ایوان	 پاسخ شاه یمن به جندل
سکونتی - تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نوازندگان	اندرونی حصار پیرامونی	-	کاشت منظم درختان و گیاهان	تخت شاهی در مرکز، تفاوت جایگاه مهمانان، جدایی عرصه بیرونی و اندرونی (اختلاف طبقات)	مرکزیت و دارای چشم‌انداز	بنا به شکل ایوان	 رای‌زدن سام با منوچهر در کار زال و رودابه
سکونتی - تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	اندرونی	نهر منتهی به حوض چهار گوش، پرندگان در آب، توجه به نظام آوا	کاشت منظم درختان و گیاهان	تخت شاهی در مرکز، تفاوت جایگاه مهمانان، جدایی عرصه بیرونی و اندرونی (اختلاف طبقات)	توجه به منظر همه جانبه باغ	بنا به شکل ایوان	 دادخواهی سودابه بار دیگر
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	حصار پیرامونی	حوض در مرکز مقابل کوشک	کاشت منظم درختان و گیاهان	تخت شاهی در مرکز، تفاوت جایگاه مهمانان	مرکزیت و دارای چشم‌انداز	بنا به شکل ایوان	 خواب‌دیدن افراسیاب

نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنا	موقعیت بنا	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 دیدار گرسیوز از سیاوشگرد	بنا به شکل ایوان	توجه به منظر همه‌جانبه باغ	مکان شاه و مهمان هم‌ارزش در مرکز بنا، ترکیب فضا با فضای سبز	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	-	مهمانان خدمتکاران نگهبان مهتر اسب
 انوشیروان سفیر خاقان چین را می‌پذیرد.	بنا به شکل ایوان	توجه به منظر همه‌جانبه باغ	جدایی عرصه بیرونی و اندرونی (اختلاف طبقات)، ترکیب فضای سبز با بنا (پنجره به سوی باغ، دید و منظر به باغ)	کاشت منظم درختان و گیاهان	-	اندرونی حصار بیرونی سردر	مهمانان خدمتکاران
 جهان بر تخت توران نشست	بنا به شکل ایوان	مرکزیت توجه به منظر همه‌جانبه باغ	اختلاف ارتفاع تخت شاهی، جدایی از فضای مهمانان	کاشت منظم درختان و گیاهان	نهر با حوض در مرکز	حصار سردر	مهمانان خدمتکاران نوازندگان
 خردمندان شاه ازدواج زال را تأیید می‌کنند.	بنا به شکل ایوان	توجه به منظر همه‌جانبه باغ	اختلاف ارتفاع تخت شاهی، جدایی از فضای مهمانان	کاشت منظم درختان و گیاهان	نهر با حوض در مرکز	حصار سردر	مهمانان خدمتکاران نگهبانان

ویژگی باغ نگاره کوشک

در این گروه از نگاره‌ها کوشک به صورت یک بنای منفرد، برون گرا و ایوان مانند است که مکان قرارگیری آن میان باغ است. در این گروه از نگاره‌ها برخلاف باغ کاخ، بنای اصلی و فضای باغ نسبتاً کوچک تر است و ابنیه‌های دیگر کمتر مورد توجه بوده و تنها در برخی از نگاره‌ها به اندرونی و حصار باغ اشاره شده است. اندرونی‌ها در طبقه دوم بنا هستند که به باغ چشم انداز دارند و در پشت پنجره و بالکن این فضاها زنان ترسیم شده اند. این باغ‌ها توسط دیوار و نرده محصور شده اند و در بعضی از آن‌ها سردر باغ نیز ترسیم شده است. در این نگاره‌ها پادشاه در تختی در میان کوشک قرار دارد و افراد دیگر در اطراف تخت نشسته اند و خدمتگزاران در مکان‌های مختلف باغ ترسیم شده اند. در برخی از نگاره‌ها به نوازندگان و مهتر اسب نیز اشاره شده است. در مقابل کوشک معمولاً حوض، فواره و نهر آب قرار دارد و درختان، گیاهان و گل‌ها معمولاً در اطراف بنا ترسیم شده اند که به مرکزیت کوشک اشاره می کنند یا اینکه از پشت پنجره کوشک دیده می شوند. کوشک بنای ایوان مانند بازی است و به مناظر اطراف و چشم انداز دارد. در این نگاره‌ها نظام ابنیه و فضاهای معماری بیشترین قسمت نگاره‌ها را تشکیل داده اند و در ترکیب با نظام آب و نظام کاشت ترسیم شده اند. عملکرد اصلی باغ در این نگاره‌ها حکومتی، سکونت، تشریفاتی و تلفیقی است.

باغ سکونتگاهی (باغ منزل)

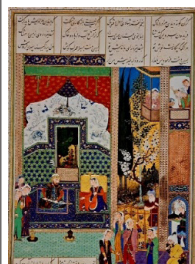
بسیاری از اعیان و رجال، عمارت مسکونی خود را درون یک باغ می ساختند تا به این ترتیب شرایط مساعدی برای سکونت خود

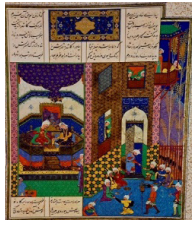
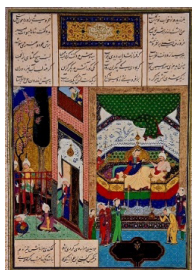
فراهم آورده باشند. وسعت و موقعیت این گونه باغ‌ها از یک سو با ثروت و قدرت صاحب آن متناسب بود (سلطان زاده، ۱۳۸۲: ۹۶) و از سوی دیگر تابع خصوصیات و امکانات محیطی هر شهر بود. غالباً این گونه باغ‌ها نیز پیرامون یا بیرون از بافت شهری قرار داشتند. در برخی از شهرها که تمام فضای درون حصار به بناهای مسکونی اختصاص داشت تمام یا بعضی از باغ‌ها در بیرون حصار قرار داشتند؛ اما در بعضی از شهرها، به ویژه هنگامی که حصار شهرها را توسعه می دادند، بیشتر باغ‌ها درون حصار قرار داشتند (نصر، ۱۳۸۹: ۴۵). باغ‌های سکونتگاهی را از لحاظ خصوصیات فضای مسکونی می توان به دو گروه طبقه بندی کرد. نخست باغ‌هایی که فضای سکونتگاهی آن‌ها سطح اندکی از باغ را اشغال می کرد؛ به عبارت دیگر عمارت مسکونی در یک باغ قرار داشت. نوع دوم باغ‌های کوچکی بودند که در پشت یا کنار یک واحد مسکونی قرار داشتند. در طراحی فضاهای مسکونی عموماً بهترین قسمت خانه به نحوی ساخته می شد که از یک سو منظری به باغ داشته باشد. این نوع باغ‌های کوچک سکونتگاهی بیشتر در محدوده حصار شهرها جای داشتند (نعیم، ۱۳۸۵: ۲۴). طرح باغ منزل ملهم از طرح باغ گسترده است؛ اما به دلیل قرار گرفتن در بافت شهری عمدتاً متراکم، در زمین‌هایی به مراتب کوچک تر ساخته شده اند و اصلی ترین کارکرد آن، فضای مسکونی است؛ به طوری که ساختمان‌های اصلی باغ منزل‌ها با کارکرد مسکونی به عنوان خانه‌های ایرانی مورد تحقیق و بررسی بوده اند (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۵۳). کارکرد اصلی سکونت، تشریفاتی، تلفیقی است (همان: ۵۹). مؤلفه‌ها: ترکیب خانه و فضای سبز، دید به مناظر اطراف، دو عرصه اندرونی و بیرونی، برای سکونت (جدول ۵).

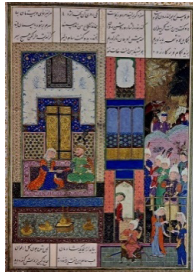
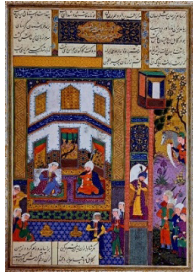
جدول ۵. بررسی باغ سکونت (منزل) (نگارندگان، ۱۴۰۴)

مؤلفه‌ها							نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	
سکونت	خدمتکار (زن) نگهبان	ایوان (تالار اصلی) فضاهای جانبی دیوار سردر	-	درختان و گیاهان با نظم خاص	اشاره به درون گرایی، بنای اصلی به شکل ایوان بزرگ، فضاهای جانبی دو طبقه در اطراف	در مرکز تا انتهای باغ دارای دید به باغ از دو جهت	بنای اصلی به شکل ایوان
							داستان سام نریمان و زادن زال

مؤلفه‌ها								نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
سکونتی	خدمتکار (زن)	ایوان (تالار اصلی) فضاهای جانبی حصار سردر	-	درختان و گیاهان با نظم خاص	اشاره به درون‌گرایی، بنای اصلی به‌شکل ایوان بزرگ، فضاهای جانبی دو طبقه در اطراف	در مرکز باغ دید و منظر مطلوب به باغ	بنای اصلی به‌شکل ایوان	 سخن مهراب کابلی از زال زر با رودابه و سیندخت
سکونتی	خدمتکار (زن)	ایوان (تالار اصلی) فضاهای جانبی	-	درختان و گیاهان با نظم خاص	اشاره به درون‌گرایی، بنای اصلی به‌شکل ایوان بزرگ، فضاهای جانبی دو طبقه در اطراف	در مرکز باغ دید و منظر مطلوب به باغ	بنای اصلی به‌شکل ایوان	 ازدل گفتن رودابه با ندیمگان خویش
سکونتی	خدمتکار (زن)	ایوان (تالار اصلی) حصار	حوض با پرندگان (اشاره به نظام آوا)	درختان و گیاهان با نظم خاص	اشاره به درون‌گرایی، جدایی عرصه اندرونی از بیرونی با حصار، بنای اصلی به‌شکل ایوان بزرگ	در مرکز باغ دید و منظر مطلوب به باغ	بنای اصلی به‌شکل ایوان	 آگاهی یافتن سیندخت از دلدلگی رودابه
سکونتی	خدمتکار (زن) در عرصه اندرونی خدمتکار مرد و نگهبان در عرصه بیرونی	ایوان (تالار اصلی) حصار اندرونی فضاهای جانبی دو طبقه	-	درختان و گیاهان با نظم خاص	بنای اصلی به‌شکل ایوان دارای جایگاه مشخص برای شاه، فضاهای جانبی جدا از بنای اصلی و اندرونی و فضاهای خصوصی تر طبقه بالا	عدم مرکزیت، توجه به دید مطلوب و کوشک و اندرونی	بنای اصلی به‌شکل ایوان	 آگاهی یافتن مهراب کابلی از عشق رودابه به زال

مؤلفه‌ها							نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	
سکونت	خدمتکار (زن و مرد)	ایوان (شبستان اصلی) حصار	حوض با فواره (اشاره به نظام آوای آب)	درختان و گیاهان با نظم خاص	بنای اصلی به شکل ایوان دارای جایگاه مشخص برای شاه، جدایی عرصه اندرونی از بیرونی توسط نرده	مرکزیت اشاره به دید و منظر مطلوب	بنای اصلی به شکل ایوان خواندن سودابه، سیاوش را به شبستان با نیرنگ
سکونت- تشریفات	خدمتکار (زن) در اندرونی خدمتکار (مرد) و نگهبان در قسمت بیرونی	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا، فضاهای جانبی و حصار	-	درختان با نظم خاص	بنای اصلی به شکل ایوان دارای جایگاه مشخص برای شاه، جدایی عرصه اندرونی و فضای خصوصی طبقه بالا	توجه به دید تمامی بخش‌های بنا به باغ	بنا به شکل کوشک دارای ایوان و فضاهای جانبی سور جریره، دخت پیران با سیاوش
سکونت	خدمتکار (زن) در اندرونی خدمتکار (مرد) و نگهبان در قسمت بیرونی	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا حصار	رود منتهی به حوض با فواره	درختان و گیاهان با نظم خاص	بنای اصلی به شکل ایوان دارای جایگاه مشخص برای شاه، جدایی عرصه اندرونی و فضای خصوصی (طبقه بالا)	دید و منظر مطلوب ایوان و طبقات بالایی و جانبی به باغ	بنا به شکل ایوان بزرگ خواب دیدن سیاوش
سکونت	خدمتکاران	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا حصار	-	درختان و گیاهان با نظم خاص	بنای اصلی به شکل ایوان، جدایی عرصه اندرونی و فضای خصوصی (طبقه بالا)	دارای دید و منظر مطلوب به باغ	بنا به شکل ایوان بزرگ طلسم ساختن رومیان

نگاره	مؤلفه‌ها						
	معماری بنا	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 آگاه شدن مهرباب از شیفگی رودابه	کوشک با تالار ایوان مانند	بنا در مرکز و دید و منظر مطلوب ایوان به باغ همچنین دید مناسب طبقات بالا به باغ	بنای اصلی به شکل ایوان، جدایی عرصه‌های داخلی با اختلاف طبقات، جدایی عرصه اندرونی از بیرونی توسط حصار	درختان و گیاهان با نظم خاص	حوض با فواره	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا حصار	خدمتکار (زن) در اندرونی خدمتکار (مرد) و باغبان در قسمت بیرونی
 پیمان بستن سام با سیندخت	کوشک به شکل ایوان	دید و منظر مطلوب ایوان به باغ	بنای اصلی به شکل ایوان، جدایی عرصه‌های داخلی با اختلاف طبقات، جدایی عرصه اندرونی از بیرونی توسط حصار	فضای سبز به شکل طبیعت بکر	-	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا حصار	خدمتکار (زن) در اندرونی خدمتکار (مرد) و نگهبان در قسمت بیرونی
 مهرباب خشم خود را بر سیندخت فرومی‌ریزد.	کوشک به شکل ایوان	دید و منظر مطلوب ایوان و طبقات بالایی به باغ	بنای اصلی به شکل ایوان، جدایی عرصه‌های داخلی با اختلاف طبقات، جدایی عرصه اندرونی از بیرونی توسط حصار	باغ به شکل طبیعت بکر و انواع درختان	-	ایوان (شبستان اصلی) اندرونی طبقه بالا حصار	خدمتکار (زن) در اندرونی خدمتکار (مرد) و نگهبان در قسمت بیرونی

ویژگی باغ سکونتی (منزل)

در این نگاره‌ها یک فضای مسکونی در میان باغ ترسیم شده و اکثراً زنان به روزمرگی زندگی مشغول‌اند و در حال فعالیت ترسیم شده‌اند در این نگاره‌ها فضای باغ کوچک‌تر از سایر نگاره‌ها ترسیم شده و در بعضی از آن‌ها حوض با فواره در مقابل بنای اصلی قرار دارد. نظام کاشت، شامل درختان و گیاهان است که در بعضی از نگاره‌ها از پشت پنجره بنای اصلی، قابل دیدن است. در این نگاره‌ها نیز بنای اصلی و همچنین طبقات بالای آن به باغ چشم‌انداز دارد و دید و منظر

نیز در این باغ‌ها ویژگی مهم به شمار می‌آید. این باغ‌ها نیز توسط نرده و دیوار محصور شده و در بعضی از نگاره‌ها مردان پشت دیوار و خارج از محوطه باغ ترسیم شده‌اند. عملکرد اصلی این باغ‌ها سکونت و گاه تشریفاتی است.

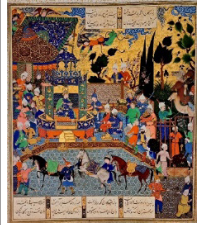
باغ چادر (سرپرده)

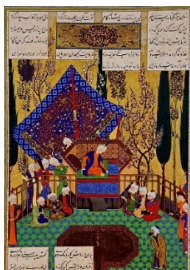
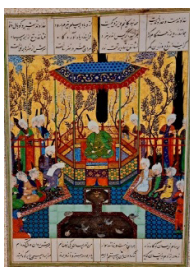
این نوع باغ وسیع در زمان حمله مغول به ایران رواج یافت. علاقه ایلخانیان مغول به سکونت در مناطق سرسبز طبیعی، آنان را به برپایی سرپرده و چادر در این منطقه واداشت. این

این است که می‌توان آن را در فضاهای دلپذیر باغ در شرایط و فصول مختلف برپا کرد. این نوع، نسبت به نوع اول از انعطاف بیشتری در انتخاب منظره موردنظر برخوردار است (تیموری گرده و حیدرنتاج، ۱۳۹۳: ۱۹). مؤلفه‌ها: چادر جایگزین کوشک، موقتی‌بودن مطابق فصول سال، انتخاب منظره دلخواه، برای سکونت در مناطق سرسبز طبیعی (جدول ۶).

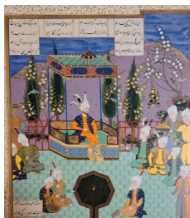
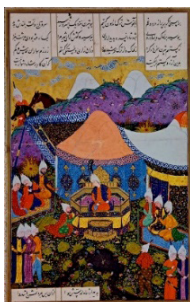
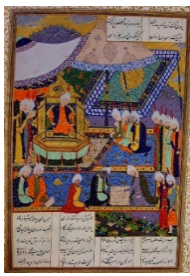
امر باعث شد که در دوره تیموریان، حتی زمانی که باغ‌ها مطابق الگوی باغ‌های گسترده ایران ساخته می‌شدند، در هرات و سمرقند، حتی در دوره‌های سکونت دائمی در این شهرها، عنصر چادر و سراپرده به جای کوشک در فضای باغ برپا شود. با توجه به عدم پایداری عنصر چادر در گذر زمان، آثار فیزیکی از آن‌ها باقی نمانده است (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۴۹). مهم‌ترین نکته در مورد داشتن چادر در باغ به صورت موقت،

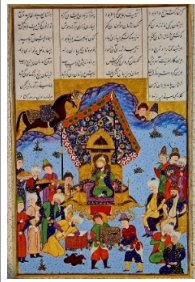
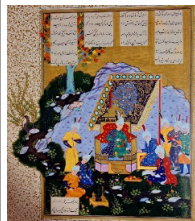
جدول ۶. بررسی باغ سراپرده (چادر) (نگارندگان، ۱۴۰۴)

نگاره	مؤلفه‌ها							
	معماری بنا	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	سایر عناصر طبیعی	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 نشستن فریدون بر تخت شاهی	چادر، سایبان و تخت برای پادشاه	مرکز تا انتهای باغ بر روی سکوه و دید همه‌جانبه به باغ	جداسازی باغ توسط دیوار و نرده، فضای باز در مقابل بنای اصلی	درختان متنوع و گیاهان	-	باغ با هندسه منظم	دیوار و حصار پیرامونی و سردر	مهمانان در نزدیکی پادشاه، نگهبانان خدمتکاران مهتر اسب پیشکش‌آوران
 رای‌زدن فریدون با ایرج در کارسلم و تور	چادر و سایبان	عدم مرکزیت و دید و منظر مطلوب چادر به باغ	جداسازی چادر (بنای اصلی) توسط حصار از فضای سبز	درخت در مرکز و سایه‌اندازی آن و گل و گیاه	-	باغ با هندسه منظم	حصار پیرامونی و سردر	مهمانان و خدمتکاران در محوطه بنای اصلی، شاه و سایر خدمه و نگهبانان و مهتر اسب بیرون از حصار
 داستان کاوه آهنگر با ضحاک تازی	چادر و سایبان	مرکز تا انتهای باغ چشم‌انداز همه‌جانبه به باغ	جداسازی فضای حکومتی توسط نرده از فضای سبز و اختلاف ارتفاع بین بخش حکومتی و خدماتی	درختان بلند قامت با سایه گیاهان و گل‌ها	-	هندسه منظم باغ، جداسازی از محیط و فضای سبز بکر (تپه) و گیاهان (مختلف)	حصار پیرامونی و سردر	مهمانان خدمتکاران مهتر اسب

مؤلفه‌ها									نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	سایر عناصر طبیعی	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	-	هندسه نامنظم، طبیعت بکر و سرسبز	-	درختان مختلف، گیاهان و گل‌ها در طبیعت سرسبز و بکر	جداسازی محوطه توسط عناصر، تخت برای پادشاه و مهمانش، فرش برای مهمانان مهم	مرکزیت و توجه به چشم‌انداز باغ	تخت پادشاهی و سایبان چادرمانند	 آمدن پیران نزد خاقان و کاموس
حکومتی	مهمانان نگهبانان	حصار نرده مانند	باغ با نظم مشخص	جوی آب، حوض و فواره	درختان متنوع با نظم مشخص	جداسازی فضای معماری با فضای سبز توسط نرده	مرکزیت و چشم‌انداز همه‌جانبه	تخت با سایبان	 رای‌زدن زال با موبدان در کار رودابه
حکومتی	مهمانان نگهبانان	حصار و دو سردر	باغ با نظم مشخص	حوض و فواره	درختان و گیاهان متنوع با نظم مشخص	تقسیم‌بندی عرصه معماری و فضای سبز و جداسازی توسط نرده	مرکزیت و دارای منظر همه‌جانبه	آلاچیق	 فرستادن سر تور به نزد فریدون
تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	حصار	باغ با نظم مشخص	اتصال حوض کوچک به حوض بزرگ‌تر توسط جوی آب، فواره	درختان و گیاهان متنوع با نظم مشخص	جداسازی محوطه توسط عناصر، تخت برای پادشاه و فرش برای مهمانان و تقسیم‌بندی عرصه معماری و فضای سبز	مرکزیت و دارای منظر همه‌جانبه	آلاچیق	 نامه‌نوشتن زال به سام و گفتن از عشق رودابه با او

مؤلفه‌ها									نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	سایر عناصر طبیعی	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
حکومتی- تشریفاتی	مهمانان، خدمتکاران نگهبان باغبان	اندرونی حصار و سردر	باغ با نظم مشخص	-	درختان، گیاهان و گل با نظم خاص	جداسازی محوطه توسط اختلاف ارتفاع و عناصر معماری (نرده و سردر) و تخت و مکان نشستن برای مهمانان	عدم مرکزی، وجود چشم‌انداز مطلوب آلاچیق به باغ	آلاچیق	تاجگذاری شاپور دوم در نوزادی
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	حصار و سردر	باغ با نظم مشخص	رود منتهی به حوض چهار گوش با فواره	درختان (سبز و خزان‌پذیر)، گل و گیاهان با نظم خاص	جداسازی محوطه توسط اختلاف ارتفاع و عناصر معماری و تقسیم‌بندی عرصه معماری و فضای سبز	مرکز تا انتهای باغ، دید مطلوب آلاچیق به باغ	آلاچیق	انوشیروان اصلاحات خود را اعلام می‌کند.
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان	حصار و سردر	باغ با نظم مشخص	-	درختان و گل‌ها دارای نظم خاص و مشخص	جداسازی فضای سکونت با فضای سبز توسط حصار، جداسازی آلاچیق با اختلاف ارتفاع	مرکز، دید و منظر همه‌جانبه به باغ	آلاچیق	زال اسرار مغان را شرح می‌دهد.
حکومتی	مهمان نگهبان خدمتکاران	اندرونی حصار و سردر	باغ با نظم مشخص	-	درختان و گل‌ها دارای نظم خاص و مشخص	جداسازی فضای سکونت با فضای سبز توسط حصار و جداسازی اندرونی (طبقات بالا)	مرکز، دید و منظر همه‌جانبه به باغ	آلاچیق	سام زال را ترک می‌کند.

مؤلفه‌ها									نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	سایر عناصر طبیعی	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران نوازندگان	حصار	باغ با نظم مشخص	رود منتهی به حوض و فواره	درختان و گل‌ها دارای نظم خاص و مشخص	جداسازی فضای سکونتی با فضای سبز توسط حصار	مرکز، دید و منظر همه‌جانبه به باغ	آلاچیق	 فردوسی سالخورده، سلطان محمود را ستایش می‌کند.
حکومتی تشریفاتی	جایگاه ویژه برای مهمانان خدمتکاران و نگهبانان و مهرتر اسب	-	طبیعت بکر و نامنظم، کوه	رود	گیاهان و گل‌های کوچک و کم‌ارتفاع	چادر اصلی برای شاه در مرکز باغ و سایبان برای مهمانان	چادر (بنای اصلی) در مرکز باغ و دید همه‌جانبه به باغ	چادر و سایبان	 رسیدن بیژن و گسته‌هم نزد کیخسرو
حکومتی تشریفاتی شکار	مهمانان خدمتکاران نگهبانان	جداسازی بنا از محیط پیرامونی با نرده	طبیعت بکر و نامنظم، کوه و صخره و باغ منظم جداشده از این محیط	-	گیاهان کوتاه‌قد و گل	جداسازی چادر (بنای اصلی) توسط حصار از فضای سبز (محل نگهداری حیوانات وحشی)	در مرکز باغ و توجه به چشم‌انداز	چادر و سایبان بر روی تخت پادشاهی	 پیغام‌فرستان سلم و تور به نزد فریدون
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	-	هندسه نامنظم، طبیعت بکر، کوه و صخره	رودخانه	بوته و گل و گیاه	جداسازی محوطه‌های مختلف توسط فرش و تخت	عدم مرکزی، توجه به موضوع چشم‌انداز و نظرگاه	وجود چادرها و سایبان‌های متعدد (چادر اصلی بر روی تخت شاهی)	 استاد بزرگمهر در بازی شطرنج هندوها

مؤلفه‌ها									نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	سایر عناصر طبیعی	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
حکومتی	مهمانان خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	-	طبیعت بکر کوه و صخره‌ای، فضای سبز اندک	رودخانه	درختان و گیاهان اندک	عدم تقسیم‌بندی فضایی مشخص	مرکزیت و توجه به چشم‌انداز	تخت پادشاهی با سایبان	 پاسخ فریدون به سلم و تور
حکومتی تشریفاتی	مهمانان نگهبانان مهتر اسب	-	طبیعت بکر کوه و صخره‌ای، فضای سبز اندک	رودخانه	درختان و گیاهان اندک	عدم تقسیم‌بندی فضایی مشخص	مرکزیت و چشم‌انداز همه‌جانبه	تخت با سایبان	 پذیرفتن نوذر شاه سام را به گرمی
حکومتی تشریفاتی	مهمانان نگهبانان خدمتکاران پیشکش‌آوران مهتر اسب	-	طبیعت بکر کوه و صخره‌ای، فضای سبز اندک	-	درختان و گیاهان اندک	عدم تقسیم‌بندی فضایی مشخص	مرکزیت و چشم‌انداز همه‌جانبه	تخت با سایبان	 نشستن افراسیاب بر تخت کیان
حکومتی تشریفاتی	مهمانان خدمتکاران	-	طبیعت بکر	-	گیاهان و درختان به شکل طبیعی	عدم تقسیم‌بندی فضایی مشخص	مرکز، دید و منظر همه‌جانبه به باغ	تخت شاهی با سایبان	 نوشیروان نصیحت خود را برای هرمزد ضبط می‌کند.

ویژگی باغ‌نگاره چادر (سرپرده)

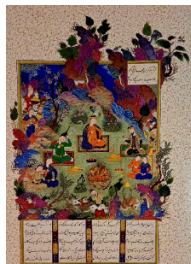
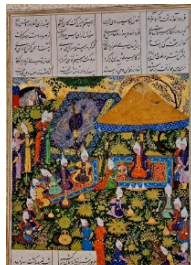
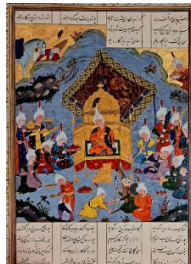
در این گروه از نگاره‌ها بنای اصلی، چادر (به شکل گنبد پیازی شکل یا گنبد ساده نیم‌مخروطی) یا مانند آلاچیق و سایبان برای تختگاه ترسیم شده است. این نوع باغ‌ها را یا در مناطق سرسبز طبیعی و یا در میان باغ محصور ترسیم کرده‌اند. مکان قرارگیری سرپرده و چادرها در محوطه باغ، معمولاً در مرکز باغ است. این نوع باغ‌ها امکان بیشتری در انتخاب منظره مطلوب داشتند که در نگاره‌ها با ترسیم فضای باز چادر و یا آلاچیق در میان باغ به دید و منظر مطلوب به اطراف باغ اشاره شده است. دیگر عناصر باغی ترسیم شده، شامل نظام کاشت به دو شکل باغ با هندسه منظم (درختان، گیاهان و گل‌ها) و یا طبیعت بکر و نامنظم، کوه و درختان است. نظام آب نیز به دو شکل منظم (جوی آب، حوض و فواره) و طبیعی (رودخانه و برکه) است. در نگاره‌هایی که چادر (که بنای اصلی است) در فضای منظم باغ ترسیم شده، سایر عناصر معماری، مانند سردر و دیوار پیرامونی به شکل نرده ترسیم شده‌اند. نگاره‌هایی که فضای باغ به شکل طبیعت بکر است، تنها عنصر معماری، چادر، آلاچیق یا سایبان روی تخت شاهی است. افراد ترسیم شده اکثراً مهمانان، خدمتکاران و نگهبانان هستند؛ همچنین در برخی نگاره‌ها به مهتر اسب، پیشکش‌آوران، باغبان و نوازندگان نیز اشاره شده است. عملکرد اصلی این باغ‌ها حکومتی و تشریفاتی است.

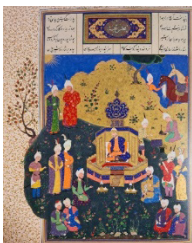
باغ تفرجی

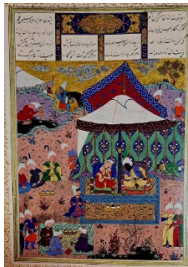
گاهی باغ بخشی از طبیعت بوده و در انواع مختلفی، مانند باغ میوه، شکار، وحش، بیشه و... به کار می‌رفته است و عملکرد اصلی آن‌ها تشریفات، تفریح، شکار و... بوده است (شاهچراغی، ۱۳۹۵: ۵۹). ایجاد فضایی سرسبز با نهادهای روان و درختان زیبا برای آسایش و پناه‌بردن به دامن طبیعت، از مهم‌ترین اهداف احداث باغ است. این باغ‌ها را می‌توان «باغ‌های فرح‌بخش» نامید. در میان نوشته‌ها، از باغ‌ها و کاخ‌هایی نام برده می‌شود که برای سرگرمی متمولین و پادشاهان و برگزاری آیین‌های مختلف استفاده می‌شده است. بنابر گزارش‌ها و اطلاعات موجود، شاه‌عباس در فواصل

دوفرسنگی اقدام به ساختن کاخ کوچکی کرد تا در هنگام سفر در سواحل دریای خزر مکانی برای اقامت و خوردن غذا و تنقلات داشته باشد. هنوز شش باغ از باغ‌های شاه‌عباس در این منطقه باقی مانده است (نعیما، ۱۳۸۵: ۲۵۶)؛ بنابراین اغلب مواقع باغ‌ها فضایی مخصوص اشراف و سلاطین بوده است (متدین، ۱۳۸۹: ۵۶)؛ همچنین تعریف این باغ در سفرنامه‌های دوره صفوی (هم‌دوره ترسیم نگاره‌ها) آمده است؛ از این قبیل: برای تفریحات و تفرجگاه‌های مردم تبریز، چهل و هفت هزار باغ و باغچه و تفرجگاه در این شهر وجود دارد. مشهورترین آن، باغ شاه‌یعقوب است که حاکم عالی‌شان در این باغ، یک ضیافت بسیار عالی به ما داد که مانند آن را در هیچ‌جا ندیده‌ام (چلبی، ۱۳۹۹: ۵۹-۶۰). گردش شامگاهان در این خیابان در مدت نه ماه از سال سخت زیبا و تحسین‌آمیز است؛ چون طی این مدت باغچه‌ها و جاده‌ها را آب‌پاشی و حوض‌های آب را غرق گل می‌کنند. مشاهده می‌فرمایید که بر روی تخت‌های کوتاه و مفروش در ورودی باغ‌ها، خیلی اشخاص نشسته‌اند و بسیاری از محترمین سواره در گشت‌وگذارند (شاردن، ۱۳۴۵، ج ۷: ۳۱۴). نه ایرانیان و نه هیچ‌کدام از مردم ممالک شرق نمی‌دانند که گردش چیست و بسیار متعجب می‌شوند که ببینند ما در خیابان‌های باغ‌هایمان قدم‌زنان می‌رویم و بعد برمی‌گردیم و به همین گونه دو سه ساعت ادامه می‌دهیم. آن‌ها بر عکس یک قالی در زیباترین محل باغ پهن می‌کنند تا بر آن بنشینند و به تماشای سبزه پردازند. اگر هم برخیزند جز برای چیدن و خوردن میوه نیست. وقتی که خودشان میوه را می‌چینند کیف بیشتری می‌برند (تاورنیه، ۱۳۳۶: ۲۸۹). تجملات دیدوبازدید و گردش و شکار: هنگامی که یکی از متشخصین عازم دیدوبازدید است، یکی دو اسب تربیت‌شده و تندرو، که عنان هر یکی به دست نوکر سواری است... هنگام توقف ارباب در محلی، اعم از باغ و کنار آب و یا یک جای دیگر، فرش را پهن می‌کنند و مشارالیه روی آن جلوس می‌نماید (شاردن، ۱۳۳۶، ج ۴: ۲۳۲). مؤلفه‌ها: برای برگزاری مراسم و سرگرمی، فضایی سرسبز با نهادهای روان و درختان (جدول ۷).

جدول ۷. بررسی باغ تفرجی (نگارندگان، ۱۴۰۴)

نگاره	مؤلفه‌ها								
	معماری بنا	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	عناصر طبیعی	نظام ابنیه	فعالیت افراد	عملکرد باغ
 پادشاهی هوشنگ	فرش برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ	تقسیم‌بندی غیرمنظم و عدم توجه به هندسه	نظام کاشت غیرمنظم به شکل طبیعی	-	کوه صخره درختان	-	مهمانان در اطراف شاه، خدمتکاران در حال پذیرایی و بریان کردن گوشت بر آتش	تفریحی و تشریفاتی
 سور فریدون با کندرو کارگزار ضحاک	تخت برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	تقسیم‌بندی غیرمنظم و توجه به طبیعت بکر	طبیعت بکر، وجود گیاهان سبز و خزان‌پذیر در کنار هم	-	کوه صخره درختان	-	مهمانان در اطراف شاه خدمتکاران نوازندگان مهتر اسب	تفریحی و تشریفاتی و شکار (ترسیم شاهین در بازوان افراد)
 نشستن کیخسرو بر تخت شاهی	چادر برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	تقسیم‌بندی غیرمنظم و توجه به طبیعت بکر	طبیعت بکر، درخت، گیاه و گل	-	درخت گل و گیاه	-	مهمانان در اطراف شاه، خدمتکاران، نوازندگان، مهتراسب	تفریحی تشریفاتی
 پادشاهی اردشیرنکوکار	تخت همراه سایبان برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	غیر هندسی توجه به طبیعت بکر	طبیعت بکر، گیاهان	رودخانه	کوه صخره رودخانه گیاه	-	مهمانان در اطراف شاه خدمتکاران نوازندگان مهتر نگهبانان مهتر اسب	تفریحی تشریفاتی

نگاره	مؤلفه‌ها							
	معماری بنا	موقعیت بنا (دید و منظر)	تقسیم‌بندی فضایی	نظام کاشت	نظام آب	عناصر طبیعی	نظام ابنیه	فعالیت افراد
 داستان بارید با خسرو پرویز	فضای آلاچیق‌مانند گنبددار برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	طبیعت بکر و نامنظم	درختان سبز و خزان‌پذیر، گل و گیاه	رود آب کوچک	کوه صخره گیاهان آب	-	مهمانان در اطراف شاه خدمتکاران در حال پذیرایی و برپان کردن گوشت بر آتش نوازندگان نگهبانان
 رستم کی قباد را می‌یابد.	تخت برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	طبیعت بکر و نامنظم	درخت، گل و گیاه به‌شکل طبیعی و نامنظم	رودخانه آب منتهی به حوض	کوه صخره گیاهان آب	-	مهمانان در اطراف شاه خدمتکاران در حال پذیرایی و برپان کردن گوشت بر آتش نوازندگان نگهبانان مهرت‌اسب
 کیخسرو برای رستم در زیر درخت گوهرنگار جشن برگزار می‌کند.	تخت برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	طبیعت بکر و نامنظم	درخت، گل و گیاه به‌شکل طبیعی خودرو	جوی آب باریک در مقابل تخت	کوه، رود، درخت	-	پذیرایی شاه از مهمان خود در تخت پادشاهی نوازندگان خدمتکاران
 بزرگمهر در پنجمین مجلس نوشیروان حاضر می‌شود.	تخت برای پادشاه	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به منظر همه‌جانبه	طبیعت بکر و هندسه نامنظم	درختان سبز و خزان‌پذیر، گیاه و گل	-	کوه و گیاه	-	مهمانان در اطراف شاه خدمتکاران نگهبانان مهرت‌اسب

مؤلفه‌ها									نگاره
عملکرد باغ	فعالیت افراد	نظام ابنیه	عناصر طبیعی	نظام آب	نظام کاشت	تقسیم‌بندی فضایی	موقعیت بنا (دید و منظر)	معماری بنا	
تشریفاتی تفریحی	مهمانان خدمتکاران	-	کوه درخت گیاهان	-	درخت، گل و گیاه به‌شکل طبیعی و هندسه نامنظم	طبیعت بکر و هندسه نامنظم	عدم تقسیم‌بندی فضایی مشخص	تخت همراه سایبان برای پادشاه	 فردوسی با شاعران دربار غزنه روبه‌رو می‌شود.
تشریفاتی برگزاری مراسم	مهمانان در اطراف چادر شاه خدمتکاران نگهبانان مهتر اسب	-	طبیعت بکر و نامنظم، کوه و صخره	دریاچه کوچک	گیاهان و گل‌های کوتاه‌قد	چادر اصلی برای شاه در مرکز باغ و فرش برای مهمانان	مکان پادشاه در مرکز باغ و توجه به چشم‌انداز	چادر	 ازدواج سودابه و کیکاووس

ویژگی باغ‌نگاره تفرجی

در این گروه از نگاره‌ها باغ‌ها را در مناطق سرسبز طبیعی ترسیم کرده‌اند. این نگاره‌ها بدون بنا هستند؛ ولی در بعضی از نگاره‌ها فضای چادر و یا تختگاه برای پادشاهان در نظر گرفته شده است. این نوع باغ برای تفریح، استراحت، برگزاری مراسم و تشریفات و گاه شکار ترسیم شده است. در این نگاره‌ها مکان پادشاه در مرکز باغ دارای دید و منظر همه‌جانبه به باغ است. دیگر عناصر باغی ترسیم‌شده، شامل نظام کاشت (درخت، گل و گیاه به‌شکل طبیعی و هندسه نامنظم) و نظام آب به‌صورت رود است. از دیگر عناصر طبیعی، می‌توان به کوه و صخره اشاره کرد که عنصر طبیعی شاخص در این نگاره‌ها بوده که متفاوت از سایر باغ‌نگاره‌هاست. درواقع این باغ‌ها در طبیعت بکر هستند و هندسه و نظم خاصی در باغ دیده نمی‌شود. افراد ترسیم‌شده در این نگاره‌ها خدمتکاران و نگهبانان، نوازندگان و مهتر اسب هستند. عملکرد اصلی این باغ تفریحی، تشریفاتی و شکار است.

بحث

باغ به‌عنوان رابط بین محیط مصنوعی و طبیعت در ایران مطابق با کارکرد ابنیه که در باغ استقرار یافته‌اند، عناصر یا طرح خاصی در آن ایجاد شده و همچنین براساس میزان وسعتشان در دسته‌بندی خاصی قرار می‌گیرند. تقسیم‌بندی‌های مختلفی برای باغ ایرانی معرفی شده است. در این پژوهش دسته‌بندی جدیدی برای کارکرد باغ‌های رسمی - تاریخی ایران با توجه به باغ‌نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسب معرفی شد. در نگارگری ایرانی، صحنه‌ها و مضامین مختلف اغلب در قالب فضای باغ‌گونه‌ای تصویر شده‌اند و باغ به عنوان بستری مؤثر مورد توجه نگارگران در شکل‌گیری و ترکیب‌بندی نگاره‌ها نقش مهمی ایفا کرده است. در این پژوهش اشعار شاهنامه و ۷۴ باغ‌نگاره شاهنامه شاه طهماسب بررسی شد. مرجع تحلیل در این پژوهش، تصاویر و نگاره‌های نسخه طهماسبی بوده و از اشعار صرفاً برای مطابقت و دسته‌بندی کارکردها استفاده شده است.

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد مطالعات پیشین در

نتیجه‌گیری

با مقایسه تطبیقی بین اشعار و نگاره‌ها، باغ‌هایی که ترسیم شده‌اند از نوع باغ حکومتی (کاخ)، باغ‌کوشک، باغ‌سراپرده (چادر)، باغ سکونتی (منزل) و باغ تفرجی است. با توجه به یافته‌ها، از ۷۴ نگاره بررسی شده، ۲۴ مورد (معادل ۳۲٪) باغ حکومتی (کاخ)، بیشترین نوع باغ از لحاظ کارکردی بین اشعار و نگاره‌هاست. ۱۹ نگاره (معادل ۲۵٪) باغ‌سراپرده (چادر) و ۱۲ نگاره (معادل ۱۶٪) باغ سکونتی (منزل)، بعد از باغ کاخ بیشترین نوع باغ ترسیم شده در نگاره‌ها هستند و در اشعار نیز به شکل ضمنی به آن‌ها اشاره شده است؛ به باغ سراپرده با ذکر تعبیری چون برپایی سراپرده در کنار جویبار، دشت و به باغ سکونتی با ذکر تعبیری چون فضای مخصوص زنان و خانه‌ها اشاره شده است. همچنین به باغ تفرجی ۱۰ مورد (معادل ۱۳٪) در نگاره‌ها با ترسیم آیین‌های تفریحی و تشریفاتی در طبیعت و اشاره به حضور شاهان در طبیعت و بزم در طبیعت در اشعار شاهنامه اشاره شده است. به باغ‌کوشک در اشعار به صورت مستقیم اشاره نشده است؛ اما در ۹ نگاره (معادل ۱۲٪) باغ‌هایی مانند باغ کاخ ترسیم شده‌اند؛ ولی ابعاد کاخ و باغ نسبت به باغ حکومتی کوچک‌تر است که این دسته به باغ کوشک اشاره می‌کند.

با مقایسه تطبیقی بین نگاره‌ها، یافته‌ها نشان می‌دهد که برای باغ حکومتی (کاخ)، بنای عظیم‌تری به عنوان کاخ ترسیم شده است. داستان شاهان و حاکمان در داخل عمارت اصلی و در میان باغ ترسیم شده که مضمون بعضی از آن‌ها حکومتی و بعضی تشریفاتی و برگزاری مراسم است. فضای باغ در این نوع نگاره‌ها از سایر باغ‌ها بزرگ‌تر است. نظام کاشت، آب و سایر فضاهای معماری مانند باغ کوشک است. عملکرد اصلی این باغ‌ها حکومتی، دیوانی، تشریفاتی، سکونتی و تلفیقی است.

باغ کوشک: بیشتر در باغ‌نگاره‌ها در کنار ترسیم عناصر گیاهی باغ (درخت و گیاهان) و عناصر آبی (حوض، فواره و جوی آب)، بخشی از نگاره به فضای کوشک‌مانندی اختصاص یافته و شخصیت اصلی داستان در فضای داخلی عمارت ترسیم شده است. در این نگاره‌ها کوشک به شکل ایوان بزرگ ترسیم شده است و اندرونی در طبقات بالایی قرار دارد دیوار و سردر از دیگر عناصر معماری این باغ‌هاست. عملکرد اصلی باغ در این

حوزه باغ ایرانی عمدتاً بر علل پیدایش (متدین، ۱۳۸۹)، ساختار کالبدی و نظام هندسی (مهربانی گلزار و فاطمی، ۱۳۹۵)، عناصر معماری (نطاق و بلالی اسکویی، ۱۴۰۲ الف) و معنا و کارکردهای چندگانه باغ در بستر تاریخی (افخمی و خسروی، ۱۳۹۷) آن تمرکز داشته‌اند. در این مطالعات، نقش عوامل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در شکل‌گیری باغ‌ها برجسته شده و کارکرد حکومتی و تشریفاتی باغ ایرانی مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش حاضر در تأیید این دیدگاه، نشان می‌دهد که در نگاره‌های نسخه شاه‌طهماسبی نیز کارکرد حکومتی (کاخ) بیشترین فراوانی را دارد که بیانگر تداوم اهمیت این کارکرد در بازنمایی‌های تصویری است.

در حوزه نگارگری نیز بخش قابل‌توجهی از تحقیقات به تحلیل عناصر بصری باغ، از جمله نظام آب، پوشش گیاهی (انصاری و نامی، ۱۳۹۶؛ بلالی اسکویی و محمودی، ۱۳۹۹)، هندسه فضایی کوشک (محمدزاده و نوری، ۱۳۹۶) و ترکیب‌بندی (تیموری گرده و حیدرنتاج، ۱۳۹۳؛ پروین و متدین، ۱۴۰۱) پرداخته‌اند و باغ را در دو مقیاس معماری و طبیعت (انصاری و صالح، ۱۳۹۱) بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش حاضر با این مطالعات در شناسایی عناصر شاخص باغ ایرانی همسو است؛ با این حال، تفاوت اساسی در سطح تحلیل است. در پژوهش‌های پیشین، باغ بیشتر به عنوان عنصری فضایی یا زیباشناختی بررسی شده؛ در حالی که در این پژوهش باغ به مثابه یک «نظام کارکردی» تحلیل شده و با رویکردی تطبیقی میان متن ادبی و تصویر، فراوانی و برجستگی کارکردها استخراج و طبقه‌بندی شده است.

همچنین اگرچه در برخی مطالعات به بازنمایی باغ در نسخه‌های مصور پرداخته شده؛ اما تحلیل نظام‌مند کارکرد باغ‌های رسمی-تاریخی با استناد مستقیم به نگاره‌های نسخه شاه‌طهماسبی و تطبیق آن با اشعار شاهنامه صورت نگرفته است. از این منظر، پژوهش حاضر با ارائه دسته‌بندی پنجگانه کارکردی، گامی در تکمیل مطالعات پیشین برداشته و خلأ موجود در تحلیل کارکردی بازنمایی‌های تصویری باغ ایرانی را پوشش می‌دهد.

منابع و مآخذ

- _____، *شاهکارهای نگارگری ایران*. تهران: موزه هنرهای معاصر تهران، مؤسسه توسعه هنرهای تجسمی.
- آژند، یعقوب (۱۳۸۴). *مکتب نگارگری تبریز، قزوین و مشهد*. تهران: فرهنگستان هنر.
- اعتضادی، لادن (۱۳۹۲). *دریچه‌ای به باغ ایرانی*. منظر، دوره پنجم، شماره ۲۴، صص. ۵۲-۵۵.
- افخمی، بهروز؛ خسروی، زینب (۱۳۹۷). «معنا و کارکرد باغ ایرانی (با تأکید بر دوره هخامنشی)». *پژوهش‌های ایران‌شناسی*، دوره هشتم، شماره ۲، صص. ۲۱-۳۸.
- انصاری، مجتبی (۱۳۷۸). *ارزش‌های باغ ایرانی (صفوی - اصفهان)*، پایان‌نامه دکتر، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- _____؛ صالح، الهام (۱۳۹۱). «بررسی تطبیقی نگارگری مکتب دوم تبریز و باغ ایرانی در دوره تیموری و صفوی». *نگره*، دوره هفتم، شماره ۲۲، صص. ۵-۲۴.
- _____؛ نامی، مهشاد (۱۳۹۶). «بررسی تطبیقی نگارگری مکتب شیراز و عناصر باغ ایرانی در دوره تیموری و صفوی». *نگره*، دوره دوازدهم، شماره ۴۳، صص. ۷۵-۸۷.
- بانی مسعود، امیر (۱۳۸۴). *باغ‌های تاریخی تبریز*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- بلالی اسکویی، آریتا؛ محمودی، رؤیا (۱۳۹۹). «تحلیل تفسیری باغ در نگاره‌های درگزين مطراچی». *باغ نظر*، دوره هفتم، شماره ۸۴، صص. ۲۹-۳۸.
- _____؛ نظرزاده عنصرودی، فرناز؛ نظرزاده عنصرودی، ائلناز (۱۳۹۹). «تجلی مفهوم آب از باغ بهشتی قرآن در باغ ایرانی». *معماری/اسلامی*، دوره هشتم، شماره ۳، صص. ۱۹-۳۸.
- پروین، حسین؛ متدین، حشمت‌الله (۱۴۰۱). «خوانش باغ ایرانی در مینیاتور، با تأکید بر مینیاتورهای شاهنامه بایسنقری». *منظر*، دوره چهاردهم، شماره ۵۹، صص. ۶-۱۹.
- تاورنیه، ژان باتیست. (۱۳۳۶). *سفرنامه تاورنیه*. مترجم: حمید ارباب‌شیرانی، تهران: کتابخانه سنایی.
- تیموری گرده، سعیده؛ حیدرنتاج، وحید (۱۳۹۳). «نظرگاه عنصر اصلی تصویرشده از باغ در نگاره‌های نمایش‌دهنده باغ ایرانی». *باغ نظر*، دوره یازدهم، شماره ۳۰، صص. ۱۵-۲۶.

نگاره‌ها حکومتی، سکونت، تشریفاتی و تلفیقی است.

باغ سکونتی (منزل) در این نوع از باغ‌نگاره‌ها برخلاف سایر نگاره‌ها، در فضای اصلی که بنای مسکونی به شکل ایوان است، زنان ترسیم شده‌اند که به روزمرگی و فعالیت در بنا و محوطه باغ مشغول هستند. در سایر نگاره‌ها زنان فقط در اندرونی که طبقات بالایی کاخ بود، ترسیم شده‌اند. در این باغ‌ها نیز هرچند فضای باغ کوچک‌تر است؛ اما نظام کاشت و نظام آب در کنار سایر عناصر معماری (دیوار پیرامونی و سردر) برای ایجاد چشم‌انداز مناسب و منظر مطلوب ترسیم شده‌اند. عملکرد این نوع باغ‌ها سکونتی است.

باغ‌سرپرده (چادر): مانند باغ‌کوشک مورد توجه نگارگران بوده است؛ اما تنها بنای اصلی به صورت چادر ترسیم نشده است. در بعضی نگاره‌ها بنای اصلی، مانند آلاچیق و یا سایبان برای تخته‌گاه ترسیم شده است. ایجاد چشم‌انداز مناسب و منظر مطلوب ویژگی شاخص این نگاره‌هاست. عملکرد اصلی این باغ‌ها حکومتی و تشریفاتی است.

باغ تفرجی: یک باغ سبز با عناصر طبیعی که بدون بنا و فضای ساخته‌شده، برای تفریح و برگزاری مراسم ترسیم شده است. در این نگاره‌ها نظم خاصی در باغ حاکم نبوده و عناصر طبیعی، مانند گیاهان، رود و کوه به شکل طبیعی خود ترسیم شده‌اند.

در مجموع کارکرد باغ‌ها را در ۵ دسته؛ باغ حکومتی (کاخ)، باغ‌کوشک، باغ سکونتی (منزل)، باغ‌سرپرده (چادر) و باغ تفرجی می‌توان دسته‌بندی کرد که عملکرد اصلی آن‌ها حکومتی، تشریفاتی، سکونت، تفریحی و تلفیقی بوده است. از آنجاکه بانی ترسیم نگاره‌ها پادشاهان و حاکمان وقت بوده‌اند، باغ‌های ترسیم‌شده در نگاره‌ها متعلق به این قشر جامعه بوده و دیگر کارکردهای باغ در نظر گرفته نشده است و باغ حکومتی (کاخ) بیشتر از سایر کارکردها در اشعار بیان شده و در نگاره‌ها نیز باغ حکومتی (کاخ) و باغ‌سرپرده (چادر) بیشتر از سایر باغ‌ها مورد توجه هنرمندان نگارگر بوده است. در این پژوهش، نظام کارکردی باغ ایرانی با تکیه بر متون ادبی و نگاره‌ها تحلیل شد.

پی‌نوشت:

- ۱- مآخذ نگاره‌ها: رجبی و دیگران، ۱۳۹۲، کری ولس، ۱۳۹۱؛ شاهکار نگارگری ایران، ۱۳۸۴، canby, 2014

محتوا در علوم اجتماعی». نامه علوم اجتماعی دانشگاه تهران، دوره هشتم، شماره ۸، صص. ۹۱-۱۱۴.

- طیبی ابوالحسنی، سیدامیرحسین (۱۳۹۸). «درآمدی بر روش تحقیق: رویه‌های استاندارد تحلیل داده‌های کیفی». سیاست‌نامه علم و فناوری، دوره نهم، شماره ۲، صص. ۶۷-۹۴.

- فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۷۵). متن کامل شاهنامه فردوسی. تصحیح جلال خالقی مطلق. تهران: سخن.

- قائدی، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). «روش تحلیل محتوا، از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی». روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، دوره هفتم، شماره ۲۳، صص. ۵۷-۸۲.

- قلی‌پور، سودابه؛ حیدرنتاج، وحید (۱۳۹۵). «تأثیرات باغ‌های تیموری در سمرقند بر باغ‌های صفوی در اصفهان (خیابان چهارباغ)». باغ نظر، دوره سیزدهم، شماره ۴۰، صص. ۵-۱۸.

- کری ولش، استوارت (۱۳۹۱). اوج نگارگری پژوهشی در توصیف نگاره‌های شاهنامه شاه طهماسب. به کوشش سیدکمال حاج‌سیدجوادی، تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران.

- گودرزی، مصطفی؛ کشاورز، گلناز (۱۳۸۶). «بررسی مفهوم زمان و مکان در نگارگری ایرانی». هنرهای زیبا، دوره سی‌ویکم، شماره ۳۱، صص. ۸۹-۱۰۰.

- متدین، حشمت‌الله (۱۳۸۹). «علل پیدایش باغ‌های تاریخی ایران». باغ نظر، دوره هفتم، شماره ۱۵، صص. ۵۱-۶۲.

- _____؛ متدین، رضا (۱۳۹۴). «لزوم ایجاد باغ». هنر و تمدن شرق، دوره سوم، شماره ۷، صص. ۱۹-۲۶.

- محمدزاده، مهدی؛ نوری، سونیا (۱۳۹۶). «بررسی ساختار و زوایای دید باغ ایرانی در نگارگری باغی و قالی‌های باغی دوره صفویه». باغ نظر، دوره چهاردهم، شماره ۵۲، صص. ۲۷-۳۶.

- موسوی موحدی، علی‌اکبر (۱۳۷۷). «هنر میراث معنوی و تجلی آن». هنرهای زیبا، دوره سوم، شماره ۱، صص. ۲۵-۲۸.

- مهربانی گلزار، محمدرضا؛ فاطمی، مهدی (۱۳۹۵). «ساختار کوشک در باغ‌های خراسان، الگویی برای سکونت دائم». هنر و تمدن شرق، دوره چهارم، شماره ۱۳، صص. ۴۲-۵۱.

- نصر، طاهره (۱۳۸۹). تجلی حکمت در باغ ایرانی. شیراز: رخسید.

- جانی‌پور، بهروز؛ محمدی، نیلوفر؛ رضایی میرقاید، گلشن (۱۳۹۹). «هم‌گرایی معماری ایرانی با هنر نگارگری». باغ نظر، دوره هفدهم، شماره ۹۰، صص. ۸۱-۹۲.

- چلبی، اولیا (۱۳۹۹). سفرنامه/ولیا چلبی به/ایران عصر صفوی. مترجم و پژوهشگر: علی ابوالقاسمی و مهدی وزینی‌افضل، جیرفت: دانشگاه جیرفت.

- حیدرنتاج، وحید (۱۳۹۳). باغ ایرانی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

- خواجه‌احمد عطاری، علیرضا و دیگران (۱۳۹۴). «گفتمان باغ در فرش صفوی». گلجام، شماره ۲۸، صص. ۵-۲۲.

- دانش‌دوست، یعقوب (۱۳۶۸). «باغ ایرانی». سخنرانی در دانشکده معماری دانشگاه ملی ایران، اثر، شماره ۱۸ و ۱۹، صص. ۲۱۸-۲۲۱.

- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۶). لغت‌نامه. تهران: دانشگاه تهران.

- رجبی، محمدعلی و دیگران (۱۳۹۲). شاهنامه شاه طهماسب. تهران: متن.

- روحانی، غزاله (۱۳۸۳ مهرماه). «گیاه در باغ ایرانی». در خلاصه مقالات نخستین همایش باغ ایرانی، تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور.

- زارعی، علی و دیگران (۱۴۰۰). «مفاهیم مشترک باغ‌سازی در دوره تیموری و صفوی، با تأکید بر نگاره‌های باغ دو مکتب هرات و مکتب دوم تبریز». نگارینه هنر اسلامی، دوره هشتم، شماره ۲۱، صص. ۲۱-۳۶.

- سلطان‌زاده، حسین (۱۳۸۲). «از باغ تا پارک». نامه انسان‌شناسی، دوره یکم، شماره ۴، صص. ۹۱-۱۱۳.

- شاردن، سرجان (۱۳۳۶). سیاحت‌نامه شاردن. جلد چهارم، مترجم: محمد عباسی، تهران: امیرکبیر.

- _____ (۱۳۴۵). سیاحت‌نامه شاردن. جلد هفتم، مترجم: محمد عباسی، تهران: امیرکبیر.

- شاهچراغی، آزاده (۱۳۹۵). پارادایم‌های پردیس: درآمدی بر بازشناسی و بازآفرینی باغ ایرانی. تهران: جهاد دانشگاهی.

- _____؛ اسلامی، غلامرضا (۱۳۸۹). «بازخوانی ارتباط ازطریق بررسی نماد باغ در آثار نقاشی معاصر ایران». انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۱، صص. ۴۳-۵۳.

- صدیق سروسستانی، رحمت‌الله (۱۳۷۵). «کاربرد تحلیل

- Canby, Sheila. (2014). The Shahnama of Shah Tahmasp. The Metropolitan Mus.
- Fadaie, Honey, Mofidi Shemirani, Seyed Majid. (2021). An Introduction to the Impact of Sustainable Landscape Parameters on the Archetype of the Design of Persian Garden: Royal Pasargadae Garden. Creative city design. 4(1): 74-85.
- Ghasemzadeh, Behnam. (2014). Framework-Architecture in Iranian Miniatures. European Revive of Artistic studies. 5(1): 34-48.
- Sharafi Safa, Habib, Ali Soufi, Alireza. (2021). Rereading the History of Dargazin City in Nasuh Matrakçi Miniature Images. 9(1): 95-123.
- نطابق، شمیم (۱۴۰۱). «بررسی تحقق آموزه‌های اسلامی در اصول باغ‌سازی ایران». پایان‌نامه کارشناسی/رشد، استاد راهنما: آریتا بلالی اسکویی دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- _____؛ بلالی اسکویی، آریتا (۱۴۰۲ الف). «تبیین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تحقق آموزه‌های اسلامی در نظام کارکردی باغ ایرانی». هنر و تمدن شرق، دوره یازدهم، شماره ۴۱، صص. ۳۰-۴۵.
- _____؛ _____ (۱۴۰۲ ب). «تطبیق نظام کالبدی باغ ایرانی با آموزه‌های اسلامی (مورد پژوهی: باغ‌های مناطق غیرمعتدل ایران)». فرهنگ معماری و شهرسازی/اسلامی، دوره دهم، شماره ۲، صص. ۴۷-۸۲.
- _____؛ _____ (۱۴۰۳). باغ ایرانی در آینه آموزه‌های اسلامی. تهران: جهاد دانشگاهی.
- _____؛ _____؛ جمالی، یحیی (۱۴۰۱). «تطبیق ساختار نگاره‌های یوسف و زلیخا با مفاهیم قرآنی (مورد پژوهی: نگاره‌های قرن ۹ تا ۱۰ هجری)». نگره، دوره نوزدهم، شماره ۷۱، صص. ۱۹۵-۲۱۱.
- نعیم، غلامرضا (۱۳۸۵). باغ‌های ایران. تهران: پیام.
- ورجاوند، پرویز (۱۳۷۵). «باغ» در دانشنامه جهان اسلام (ب). جلد یکم، تهران: بنیاد دایره‌المعارف اسلامی.
- ویلبر، دونالد نیوتن (۱۳۴۸). باغ‌های ایرانی و کوشک‌های آن. مترجم: مهین دخت صبا، تهران: علمی و فرهنگی.